

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΑΡΑΖΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ
ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ & ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ

Ἡ θεραπεία τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες λογίους κατὰ τὴν Τουρκοκρατία¹ καὶ ἡ συνακόλουθη διδασκαλία της στὰ Σχολεῖα τοῦ εὐρύτερου Ἑλληνισμοῦ² ἐστιάστηκε γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα πρωτίστως στὴ διερεύνηση προβλημάτων τῆς *Λογικῆς* καὶ τῆς *Ρητορικῆς*³, ἐνῶ ἡ διεύρυνση τῆς θεματικῆς καὶ ὁ νέος τρόπος τοῦ φιλοσοφεῖν πού εἰσηγήθηκε ὁ Νεοαριστοτελισμὸς ὀρθοθετοῦνται, ὡς γνωστὸν, ἀπὸ τὸ περίγραμμα τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας, γεγονὸς πού συνυφαίνεται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, μὲ τὶς ἐκπαιδευτικὲς ἀνάγκες τῶν Ἑλλήνων στὴ συγκεκριμένη ἱστορικὴ συγκυρία ἐπιμαρτυρώντας συχρόνως τοὺς γενικότερους ἰδεολογικοὺς προσανατολισμοὺς τοῦσ⁴. Ἡ οἰκονομικὴ, ὥστόσο, κινητικότητά σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς κοινωνικὲς διεργασίες πού ἐκτυλίσσονταν στὸ κοινωνικὸ σῶμα τοῦ αἰχμάλωτου Γένους καὶ βρῆκαν τὴν οἰονεὶ ὀλοκλήρωσή τους μετὰ τὴν τελευταία τριακονταετία τοῦ 17ου αἰῶνα στὴν κοινωνικὴ ἀναστρωμάτωση καὶ τὴν πολιτικὴ ἀναδιάρταξη ἑνὸς μέρους τοῦ Ἑλληνισμοῦ⁵, αἰσθητοποιοῦνται καὶ στὸ πεδίο τῆς πνευματικῆς δημιουργίας μὲ τὸ ἐγχείρημα τῶν Ἑλλήνων λογίων

1. Βλ. Νίκου Κ. Ψημμένου, *Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀπὸ τὸ 1453 ὡς τὸ 1821* - Ἀνθολογία κειμένων μὲ εἰσαγωγή καὶ σχόλια, τ. Α': *Ἡ κυριαρχία τοῦ Ἀριστοτελισμοῦ - Προκορυθαλικὴ καὶ κορυθαλικὴ περίοδος*, ἐκδ. «Γνώση», Ἀθήνα 1988 καὶ τ. Β': *Ἡ ἐπικράτηση τῆς νεωτερικῆς φιλοσοφίας - Μετακορυθαλικὴ περίοδος*, Ἀθήνα 1989.

2. Βλ., ἐνδεικτικῶς, Κωνσταντίνου Χατζόπουλου, *Ἑλληνικὰ Σχολεῖα στὴν περίοδο τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας (1453-1821)*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991.

3. Βλ. Ἀγγελικῆς Σκαρβέλη - Νικολοπούλου, *Τὰ μαθηματάρια τῶν ἑλληνικῶν σχολείων τῆς Τουρκοκρατίας. Διδασκόμενα κείμενα, σχολικὰ προγράμματα, διδακτικὲς μέθοδοι. Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς παιδείας. Διδακτορικὴ διατριβή. Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων*, Ἀθήνα 1994.

4. Βλ. G. P. Henderson, *Ἡ ἀναβίωση τοῦ ἑλληνικοῦ στοχασμοῦ 1620-1830. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Μετάφραση: Φ. Κ. Βῶρος*. Ἐκδ. τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1977, σσ. 7-21. (Στοιχεῖα τοῦ πρωτοτύπου: *The Revival of Greek Thought 1620-1830*. State University of New York Press, New York 1970).

5. Βλ., ἐνδεικτικῶς, Νίκου Γ. Σβορώνου, *Ἐπισκόπηση τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας*. Μετάφραση: Αἰκατερίνη Ἀσδραχᾶ. Βιβλιογραφικὸς ὁδηγός: Σπύρος Ἴ. Ἀσδραχᾶς,

νά αποδεσμευθούν, ἐν μέρει τουλάχιστον, ἀπὸ τὸν ἀριστοτελισμὸ καὶ νά γνωρίσουν τὴ νεότερη εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία¹.

Πιὸ ἀναλυτικά: ἡ φαναριώτικη ἀριστοκρατία τῶν νεοπλουσίων περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰώνα ἐξελίχθηκε, λόγω τῶν ἐμπορικῶν κυρίως δραστηριοτήτων της, σὲ ἰσχυρὴ οἰκονομικὴ δύναμη, ποὺ συνοδεύτηκε ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀνέλιξη τῶν μελῶν της, τὰ ὁποῖα σὲ συστοιχία μὲ τὰ πνευματικὰ ἐφόδια τους ἀνῆλθαν σὲ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα ἢ ἀνέλαβαν διοικητικὰ καθήκοντα ποὺ ἀπέρρεαν ἀπὸ τὶς πολιτικὲς θέσεις ποὺ τοὺς ἀνέθεσε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη². Μὲ ἄλλους λόγους, ἡ οἰκονομικὴ εὐπορία ἔδωσε τὴ δυνατότητα στοὺς Φαναριῶτες νά σπουδάσουν στὴ Δύση, νά μνηθεύουν στὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα καὶ τὴ φιλοσοφικὴ κίνηση σ' αὐτήν, γεγονός ποὺ μὲ τὴ σειρά του τοὺς ἐπέτρεψε νά ἀναδειχθούν σὲ ἐπιφανεῖς γιὰ τὴν ἐποχὴ τους ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων καὶ νά διαδραματίσουν πρωτεύοντα ρόλο στὰ ζητήματα τῆς ἀνώτερης ἐκπαίδευσης τῶν Ἑλλήνων³. Ταυτόχρονα, ἡ ὅλη πνευματικὴ συγκρότησή τους σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ γλωσσομάθειά τους καὶ τὶς ἐπαφὲς μὲ τὴ Δύση, τοὺς κατέστησαν ἀπαραίτητους γιὰ τὴ σουλτανικὴ ἐξουσία, ἡ ὁποία τοὺς χρησιμοποίησε σὲ καίριες στιγμὲς τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας της, ἐνῶ γιὰ πρώτη φορὰ ἀνέθεσε σὲ Ἕλληνες ἀνώτατες ἀρμοδιότητες ὀρίζοντας Φαναριῶτες ὡς ἡγεμόνες σὲ τὶς παρίστριες ἡγεμονίες⁴. Ἡ πολὺπλευρὴ αὐτὴ παρουσία τους συνδυάζεται μὲ τὴν παράλληλη συγγραφικὴ καὶ διδακτικὴ δράση τους, ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος παρουσιάζεται ὡς συνέχεια τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας στὴ νεοαριστοτελικὴ - κορυθαλικὴ ἐκδοχὴ της καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὡς μιὰ προσπάθεια- τὴν πρώτη, ἴσως, γιὰ τὰ νεοελληνικὰ πνευματικὰ δρώμενα - γιὰ τὴ θεωρητικὴ θεμελίωση κανόνων, ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ὑποθηκῶν, ποὺ ἀφοροῦν στὴν ἀτομικὴ καὶ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ⁵. Πρῶτοι δηλαδὴ οἱ Φαναριῶτες ἐπιχειροῦν τὴ διερεύνηση ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων καὶ μὲ βάση τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία τῆς Σχολῆς τοῦ Φυσι-

ἐκδ. Θεμέλιο, Ἀθήνα 21981, σσ. 44-48, (Στοιχεῖα τοῦ πρωτοτύπου: *Histoire de la Grèce Moderne*. Presses Universitaires de France, Paris 1972).

1. Βλ. Ε. Π. Παπανούτσου, *Νεοελληνικὴ φιλοσοφία Α'*. Ἰ. Ζαχαρόπουλος, Βασικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 35, Ἀθήνα 1953 καὶ 1959, σ. 22. Γενικότερα, ὡστόσο, βλ. Δημήτρη Γ. Ἀποστολόπουλου, *Ἡ ἐμφάνιση τῆς Σχολῆς τοῦ Φυσικοῦ Δικαίου στὴν «τουρκοκρατούμενη» ἐλληνικὴ κοινωνία. Ἡ ἀνάγκη μιᾶς νέας Ἰδεολογίας*. Ἀθήνα 1980.

2. Βλ., ἐνδεικτικῶς, Κ. Θ. Δημαρᾶ, *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς*. Ἐρμῆς, Νεοελληνικὰ μελετήματα ἀρ. 2, Ἀθήνα 1977 καὶ 1989, σ. 7.

3. Αὐτόθι.

4. Αὐτόθι.

5. Βλ. Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς. Οἱ πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἰδέες*. Μετάφραση: Στέλλα Νικολοῦδη. Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 1996, σσ. 32-33. (Στοιχεῖα τοῦ πρωτοτύπου: *Tradition, Enlightenment and Revolution*. Harvard University Ph. D. Dissertation 1978).

κοῦ Δικαίου διαμορφώνουν τὸ πλαίσιο γιὰ τὴν πρώτη, ὅσο εἶναι γνωστό, μετακένωση μιᾶς νέας ιδεολογίας στὸν κορμὸ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, συντελώντας συνακόλουθα στὸν ἀναπροσανατολισμὸ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης τῶν Ἑλλήνων¹.

Πρωτοπόρος αὐτοῦ τοῦ ἐγχειρήματος ὑπῆρξε ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος (Κωνσταντινούπολη 1641 - Κωνσταντινούπολη 1709), ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔκανε λαμπρὲς σπουδὲς τόσο στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης (1657-1660) ὅσο καὶ στὸ περιώνυμο Πανεπιστήμιο τῆς Πάδοβας (1657-1660), ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ διδάκτορα τῆς Ἰατρικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βολωνίας, στὸ ὁποῖο ἐπεράτωσε τίς σπουδὲς του τὸν Μάιο τοῦ 1664². Τὸ ἐπόμενο ἔτος ἐπιστρέφει στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἀναλαμβάνει - μέχρι τὸ 1672 - τὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς Μανολάκη τοῦ Καστοριανοῦ, στὴν ὁποία δίδαξε τὸ μάθημα τῆς φιλοσοφίας μετὰ βάση κυρίως τὰ ὑπομνήματα τοῦ Κορυδαλέα σὲ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλη, συγγράφοντας μάλιστα καὶ ὁ ἴδιος διδακτικὰ πονήματα³. Ἐκεῖνο, ὡστόσο, γιὰ τὸ ὁποῖο διακρίνεται ὁ Ἀλέξανδρος ὡς φιλόσοφος εἶναι τὸ ὅτι ἔστρεψε τὸ ἐνδιαφέρον του πρὸς τὴν ἠθικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ φιλοσοφία καὶ στὰ ἔργα του *Φροντίσματα καὶ Ἐγχειρίδιον - Ἐν ᾧ Γινώμαι καὶ Φροντίσματα περὶ Ἡθῆ καὶ Πολιτείας*⁴ προσλαμβάνει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, στοιχεῖα τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς σκέψης, διαφοροποιούμενος ἔτσι ἀπὸ θεμελιώδεις προκείμενες τῆς ἀριστοτελικῆς παράδοσης⁵. Μολονότι δὲ ἡ πολιτικὴ σκέψη του καὶ ἡ γενι-

1. Βλ. Δημήτρης Γ. Ἀποστολοπούλου, *Ἡ ἐμφάνιση τῆς Σχολῆς τοῦ Φυσικοῦ Δικαίου στὴν «τουρκοκρατούμενη» ἑλληνικὴ κοινωνία. Ἡ πρώτη μετακένωση*. Ἀθήνα 1983.

2. Κατὰ πρῶτον βλ. Δημητρίου Προκοπίου, «Ἐπιτετημημένη ἐπαρίθμησης τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἀνθούτων. Succincta eruditorum Graecorum superioris et praesentis saeculi recensio, conscripta mense Junio A.C. MDCCXX. transmissaque Bucuresto, et nunc primum edita, cum latina versione». Στὸν ἐνδέκατο τόμο τῆς *Bibliotheca Graeca* τοῦ Johannes Fabricius, Ἀμβουῆργο 1722, σσ. 769-808 καὶ εἰδικότερα σσ. 774-776. Συναφῶς βλ. Νίκου Κ. Ψημμένου, «Ἡ «Ἐπιτετημημένη ἐπαρίθμηση» τοῦ Δημητρίου Προκοπίου ὡς πηγὴ γνώσης τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας», *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, 24/1982, σσ. 204-248.

3. Βλ. Γεωργίου Ζαβίρα, *Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν θέατρον* ἐκδοθὲν ὑπὸ Γεωργίου Π. Κρέμου. Ἀθήνα 1872. Ἀνατύπωση μετὰ εἰσαγωγὴ καὶ εὐρετήριο Τάσου Γριτσοπούλου ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι ἀρ. 11, Ἀθήνα 1972, σσ. 166 - 169, ὅπου ὁ συγγραφέας στὴ βιοεργογραφία τοῦ Ἀλεξάνδρου προσθέτει καὶ τὴν προγενέστερη σχετικὴ βιβλιογραφία.

4. Τὰ πλήρη στοιχεῖα τῶν συγκεκριμένων ἔργων τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἔχουν ὡς ἀκολούθως: *Φροντίσματα*. Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθέντα ἀναλώμασι τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ εὐσεβεστάτου Αὐθέντου καὶ Ἡγεμόνος πάσης Μολδοβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἀλεξάνδρου Κωνσταντίνου Μουρούζη Βοεβόδα. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας, Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Τυπογραφίᾳ Γεωργίου Βενδότη, 1805. Στὸ τέλος τοῦ ἔργου (σσ. 193-203): *Ἐγχειρίδιον. Ἐν ᾧ Γινώμαι καὶ Φροντίσματα περὶ Ἡθῆ καὶ Πολιτείας*.

5. Βλ. Νίκου Κ. Ψημμένου, *Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία*, τ. Α', σ. 48.

κότερη βιοσοφική θεώρησή του - απότοκος τῆς μελέτης καὶ τῆς παρατήρησης τῶν ἐκφάνσεων τοῦ ἀνθρώπινου βίου¹ - ἀρκεῖται στὸν καθορισμὸ ἐκείνων τῶν πρακτικῶν κατευθύνσεων πού σέ συνάρτηση μὲ τὴν ἀριστη ἐκπαιδευτικὴ κατάρτιση, θὰ ἐπιτρέψουν στοὺς ἀπογόνους του νὰ σταδιοδρομήσουν σὲ ἀνώτατες θέσεις τοῦ διοικητικοῦ μηχανισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης², ἐν τούτοις διατηρεῖ ἀμείωτη τὴν ἐξαιρετικὴ σημασία πού ἔχει γιὰ τὴ νεοελληνικὴ φιλοσοφία³. Ἡ σημασία αὐτὴ συμπυκνώνεται κατὰ κύριο ἴσως λόγῳ στὴ διαπίστωση ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος στὴν ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ φιλοσοφία του, ἐνῶ ἀπηγεῖ ἀντίστοιχες θεωρήσεις τοῦ Machiavelli καὶ τοῦ La Rochefoucauld⁴ καὶ δέχεται ἔντονες ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴ σκέψη τους⁵, ἐν τούτοις παραμένει στοὺς ὀρίζοντες τῆς ἀριστοτελικῆς ἠθικῆς καὶ τῶν ἀξιῶν τοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανισμοῦ⁶.

Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη σπουδαιότητα ἡ παρουσία τοῦ Σωκράτη στὸ ἔργο τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ὅπως αὐτὴ ἀνασυγκροτεῖται μὲ βάση τὶς ρητὲς ἀναφορὲς πού ὑπάρχουν στὰ *Φροντίσματα*, γεγονός πού συνδέεται μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ Φαναριώτη ἀξιωματοῦχου γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου καὶ συνυφαίνεται μὲ τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖο ἐκδέχεται καὶ ἀφομοιώνει τὴ Σωκρατικὴ παράδοση. Ἡ πρώτη σχετικὴ ἀναφορὰ ἀποκρυσταλλώνεται στὴ συνοχὴ τοῦ κεφαλαίου «Περὶ Ὁργῆς»⁷, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἐπισημάνει ὅτι ὁ θυμὸς εἶναι ἄγριο θηρίο, «κάπειδ' ἀν τῆς ψυχῆς καταδυναστεύσῃ πάντα λόγον ἐξωθεῖ», διεκτραγωγεῖ μὲ τὰ μελανότερα τῶν χρωμάτων τὴν κατάσταση στὴν ὁποία περιέρχεται ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διακατέχεται ἀπὸ τὴν ὀργή, καθὼς «οἷα δαιμονιζόμενος», χάνει τὴν αὐτοκυριαρχία του καὶ προβαίνει σὲ ἔκφρονες

1. Βλ. Ε. Π. Παπανούτσου, ὁ.π., σ. 22, τὴν παρατήρηση ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος στὸ ἔργο του *Φροντίσματα* παρουσιάζει «τὸ ἀπόσταγμα τῆς πείρας, μιᾶς μακρᾶς καὶ βαθειᾶς πείρας, πού σχημάτισε» γιὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα.

2. Βλ., ἐνδεικτικῶς, Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, ὁ.π., σ. 35.

3. Βλ. Νίκου Κ. Ψημμένου, ὁ.π., τ. Α', σ. 48.

4. Ἀπὸ τὴν πλούσια βιβλιογραφία γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο βλ., ἐνδεικτικῶς, Κωνσταντίνου Ἀμάντου, «Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ ἀπορρήτων (1641-1709)», *Ἑλληνικά*, 5/1932, σσ. 335-350 καὶ Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλῆ, «Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ ἀπορρήτων. (Νέα στοιχεῖα καὶ νέες ἀπόψεις)», *Δωδώνη*, 4/1975, σσ. 273-292.

4. Βλ., ἐνδεικτικῶς, C. Th. Dimaras, «Alexandre Mavrocordato, Machiavelli et la Rochefoucauld. Notes de lecture», *Ὁ Ἐραμιστής*, 4/1966, σσ. 1-5.

5. Βλ. Κώστα Θ. Πέταιου, *Ἡ περὶ φύσεως συζήτηση στὴ νεοελληνικὴ σκέψη - Ὁψεις τῆς φιλοσοφικῆς διερεύνησης ἀπὸ τὸν 15ο ὠς τὸν 19ο αἰῶνα*, Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, Ἰωάννινα 2002, σσ. 150-151 καὶ ὁ.π., 22003, σσ. 162-163.

6. Βλ. Παναγιώτη Κονδύλη, *Ὁ νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς - Οἱ φιλοσοφικὲς ιδέες*, ἐκδ. Θεμέλιο, Ἀθήνα 1988, σσ. 155-158.

7. Βλ. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, *Φροντίσματα*, σ. 11.

ἐνέργειες¹. Ἐπιπλέον, οὔτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους «αἰσχύνεται», οὔτε τὸν θεὸ «φοβεῖται» ἀλλὰ αὐτοαναιρώντας τὴν οἶονεὶ τριπλὴ ἰδιότητά του, ὡς ἀτόμου, ὡς κοινωνικοῦ ὄντος καὶ ὡς πιστοῦ χριστιανοῦ, ἀποθηριώνεται². Ἐνα παρόμοιο θηρίο βλέποντας ὁ Σωκράτης - σημειώνει ὁ Ἀλέξανδρος - τὸ «ὄργιλον ἀπομώμοκε» καὶ ὅλη του τὴ ζωὴ τὴν ἔζησε μὲ μεγάλη πραότητα, ὅπως, ἄλλωστε, μαρτυρεῖ καὶ ἡ παράδοση σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία «παροτρυνόμενος» ἀπὸ συνοδοιπόρο του νὰ καταφερθεῖ πρὸς «ὕβριζοντα» μὲ ἀνάλογες ὕβρεις, τοῦ ἀπάντησε, «ἄρα καὶ ὄνω λακτίσαντι ἀντιλακτίσαι με φῆς;»³. Παράλληλα καὶ γιὰ νὰ ὑπογραμμίσαι ἀκόμη περισσότερο τὴ βαρύτητα τὴν ὁποία ὁ ἴδιος ἀπέδιδε στὴν ἀποφυγὴ τῆς ὀργῆς, διατυπώνει τὴν ἐκτίμησιν ὅτι ὁ Σωκράτης γι' αὐτὴ τὴν πραότητα του εἶναι «ἀξιομνημόνευτος» ἀπ' ὅλους μας, ἐνῶ δὲν παραλείπει νὰ ἀναφέρει ὅτι ἡ Ξανθίππη, ἐκμεταλλεῦμένη στὸ ἔπακρο, οἶονεὶ ἱκανοποιημένη, τὴν πραότητα τοῦ Σωκράτη, ἔλεγε μόνον αὐτό, «ὡ πῶς ὀργιζόμεν εἰ οὐκ ὀργιζόμεν»⁴, καταδεικνύοντας καὶ ἐκ τοῦ ἀντιθέτου τὸ μεγαλεῖο τῆς σωκρατικῆς αὐτοκυριαρχίας καὶ τὴν ἐκ μέρους τοῦ φιλοσόφου κατηγορηματικὴ ἄρνησιν τῆς ὀργῆς⁵. Στὴ μνημειώδη αὐτοκυριαρχία καὶ πραότητα τοῦ Σωκράτη, ὅπως αὐτὴ παραδίδεται στὰ συγκεκριμένα συμφραζόμενα, ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορά χωρὶς τὴν ἀποστροφὴ στὴν Ξανθίππη, ὁ Ἀλέξανδρος θεμελιώνει καὶ τὶς νοουθεσίες, τὶς ὁποῖες ἀπευθύνει πρὸς τοὺς νέους ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἐνέργειες ποὺ ἀρμόζει νὰ κάνουν ἢ πρέπει νὰ ἀποφεύγουν, ὥστε «χρηστὸν ὄνομα περιβάλλοιεν»⁶. Ἔτσι, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὑποστηρίζει ὅτι οἱ νέοι, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποκτήσουν «εὐ-

1. Βλ. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ὁ.π.: «Καὶ δῆτα οἶα δαιμονιζόμενος ὁ ἦττων αὐτοῦ γεγονῶς ἀφρίζει, τρίζει τοὺς ὀδόντας, ἐξάγει τὴν γλῶσσαν, αἵματι φοινίσσεται τοὺς ὀφθαλμούς, ἐξηλλαγμένον περιφέρει τὸ πρόσωπον, συναράσσει τὰς χεῖρας, λακτίζει τὴν γῆν, μαίνεται», εἶναι μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις ποὺ ὁ Ἀλέξανδρος ἀποδίδει σ' αὐτὸν ποὺ ὀργίζεται.

2. *Αὐτόθι*.

3. Βλ. Διογένης Λαερτίου, *Βίοι φιλοσόφων*, II, 21 7-9, ὅπου ὁ Λαρέτιος ἀξιοποιώντας σχετικὴ ἀναφορὰ τοῦ Δημητρίου Βυζαντίου γράφει γιὰ τὸν Σωκράτη: «ὅθεν καὶ λακτισθέντα, ἐπειδὴ ἠνέσχετο, τινὸς θαυμάσαντος, εἰπεῖν, εἰ δέ με ὄνος ἐλάκτισε, δίκην ἂν αὐτῷ ἐλάγχανον;» καὶ, ἀντιστοίχως, βλ. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ὁ.π.

4. Βλ. Ὀλοφ Ζιγλόν, *Σωκράτης. Ἡ εἰκόνα του στὴν ποίηση καὶ στὴν ἱστορία*. Μετάφραση: Ἄννα Γεωργίου, ἐκδ. «Γνώση», Ἀθήνα 1995, σσ. 120-137, τὸ κεφάλαιο: «Ὁ Σωκράτης καὶ ἡ οἰκογένειά του», στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας ἐξετάζει μαρτυρίες ποὺ παραδίδει ἡ Σωκρατικὴ παράδοση γιὰ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴ συμπεριφορὰ τῆς Ξανθίππης. (Στοιχεῖα τοῦ πρωτοτύπου: *Socrates. Sein Bild in Dichtung und Geschichte*, 1947, A. Francke AG Verlag Bern).

5. Βλ. Διογένης Λαερτίου, ὁ.π., II, 21, 5-7: «πολλάκις δὲ βιαίτερον ἐν ταῖς ζητήσεσι διαλεγόμενον κουνυλίεσθαι καὶ παρατίλλεσθαι, τὸ πλέον τε γελαῖσθαι καταφρονούμενον· καὶ πάντα ταῦτα ἀνεξικάκως».

6. Βλ. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ὁ.π., σ. 79.

φημίαν», δηλαδή να όμιλοϋν με καλλιέπεια, όφείλουν σϋν τοῖς άλλοις να προσέχουν τόν λόγο τους καί, ὅταν ὕβριζονται, να μὴν ἀνταποδίδουν τις ὕβρεις, ἀλλὰ «σιωπῆ χρησάμενοι καὶ ἀνοχῆ», να ἀπαξιοϋν ἀπαντήσεως πρὸς τοὺς «μὴ καλῶς φθειγομένους», ὅπως ἀκριβῶς ἔπραττε σὲ ἀντίστοιχες περιπτώσεις ὁ Σωκράτης περιφρονῶντας τοὺς ὕβριστές¹.

Ἡ τελευταία ρητὴ μνεΐα τοῦ Ἀλεξάνδρου στὸν Σωκράτη ἀπαντᾷ στὸ κεφάλαιο «Περὶ Αὐταρέσκου»², στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας με ἀφετηρία τὸ ἀντιθετικὸ δίπολο ὅτι «ὁ τῆς Σωκρατικῆς ἄμοιρος γνώσεως τῆς ἑαυτοῦ δῆθεν, ὡς μάλιστα τοῖς κατ' αὐτὸν ἀρέσκεται, καὶ γάννυται», ἐνῶ, ἀντιθέτως, ὁ «εὖ ἑαυτὸν εἰδῶς», γνωρίζει καλὰ ἀφ' ἑνὸς τις ἀτέλειες καὶ τὰ μειονεκτήματά του καὶ ἀφ' ἑτέρου τις ἀρετὲς καὶ τὰ προτερήματά του, ἀναπτύσσει τὸν προβληματισμὸ του γιὰ τις ἐπιπτώσεις τῆς αὐταρέσκειας στὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου, τονίζοντας παράλληλα τὴ συμβολὴ τῆς αὐτογνωσίας στὴ διαμόρφωση τῆς προσωπικότητάς³. Στὸ ἐπίκεντρο τοῦ προβληματισμοῦ του θέτει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ αὐταρέσκεια ἀποτελεῖ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, μεγάλο «κώλυμα» τῆς προκοπῆς καὶ παρεμπόδιση κάθε βελτίωσης, «ἀναχαιτίζουσα» τις καλὲς ἐπιδόσεις, ἐνῶ σὲ συνδυασμὸ με τὴν ὕμαιμή της, τὴ φιλαυτία, συνεπιφέρουν τὸν ὄλεθρο σ' αὐτοὺς τοὺς ὁποῖους κατέχουν, παραγνωρίζοντας ἀκόμη καὶ «τὴν φύσιν τῶν ὄντων», καθόσον γιὰ τοὺς αὐτάρεσκους καὶ τοὺς φίλαυτους, «οὐ τὰ ὄντα, ἀλλὰ τὰ ἀρέσκοντα καὶ φιλούμενα» θεωροῦνται καλὰ «κἀγαθὰ»⁴. Στὴν ἴδια συνοχὴ καταδεικνύει τὴ μεροληψία καὶ τὴν ψευδῶνυμη δικαιοσύνη τῶν φιλάρεσκων χαρακτηρίζοντάς τιν «μαγγανεία τοῦ ἧθους», ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀπελαθεῖ «πόρρω φιλοσόφου διαίτης», ἐπισημαίνοντας ὅτι ἡ φιλοσοφία ὡς «ἀδέκαστον Δικαστὴν, καὶ Κριτὴν ἀφιλοπρόσωπον» τιμᾷ μόνον τὸν «Ἐραστὴν» τῶν καλῶν, γιὰ νὰ ὑποστηρίξει καταληκτικὰ ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἓνας φιλάρεσκος νὰ φθάσει ποτὲ «ἐπ' ἄκρον» τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς σοφίας⁵.

Ὅπως διαπιστώνει κανεῖς, ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ Σωκράτη καὶ τὴ Σωκρατικὴ παράδοση, ἀφοῦ ὁ Φαναριώτης ἀξιωματοῦχος προβάλλει τὸν

1. Βλ. Ξενοφῶντος, Ἀπομνημονεύματα, Γ, 13, 1: «Ὅργιζομένου δὲ ποτὲ τινος, ὅτι προσειπὼν τινα χαιρεῖν οὐκ ἀντιπροσερρήθη, Γελοῖον, ἔφη, τὸ εἰ μὲν τὸ σῶμα κάκιον ἔχοντι ἀπήνησάς τω, μὴ ἂν ὀργίζεσθαι, ὅτι δὲ τὴν ψυχὴν ἀγροικότερως διακειμένω περιέτυχες, τοῦτό σε λυπεῖν».

2. Βλ. τοῦ ἴδιου, ὁ.π., σ. 172.

3. Βλ. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ὁ.π.: «Ὁ γὰρ εὖ ἑαυτὸν εἰδῶς οἶδεν, ὅτι κἂν πλείονων ἐπικρατῆς εἶη, πολλῶν, καὶ μεγάλων ἀπολείπεται, καὶ ἀνάπλεως ἔστι μειονεκτημάτων, καὶ ὅτι αἱ ἐν αὐτῷ τελειότερες πρὸς τὰ τελειώτερα παραβαλλόμενα ἀτέλειαι μᾶλλον εἰσι, καὶ ἐλλείψεις».

4. Αὐτόθι.

5. Αὐτόθι.

Ἄθηναῖο φιλόσοφο ὡς πρότυπο αὐτοκυριαρχίας καί πραότητος κατάλληλο νά ἐμπνεύσει ὄχι μόνο τοὺς νέους ἢ τοὺς προαλειφόμενους ἡγεμόνες ἀλλὰ καί κάθε ἄνθρωπο ὡς μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου¹. Ταυτόχρονα προσλαμβάνει τῇ σωκρατικῇ αὐτογνωσίᾳ², ὅπως αὐτὴ συνείρεται καί διαθλάται μέσω τοῦ «ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα»³, ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς πνευματικῆς καί ἠθικοπολιτικῆς τελείωσης τοῦ ἀτόμου ἤ, μὲ ἄλλη διατύπωση, ὡς ἀναγκαῖα συνθήκη γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸ θεωρητικὸ ἢ στὸ πρακτικὸ μέρος τῆς φιλοσοφίας⁴.

Ἡ ἠθικὴ καί πολιτικὴ φιλοσοφία βρίσκονται ἐπίσης στὸ ἐπίκεντρο τῶν ενδιαφερόντων τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου (Κωνσταντινούπολη 1680 - Βουκουρέστι 1730)⁵, ὁ ὁποῖος, «σοφὸς τοῦ σοφοῦ πατρὸς γόνος»⁶, συνέχισε τὸ πνευματικὸ καί πολιτικὸ ἔργο τοῦ πατέρα του ἀναπτύσσοντας, ὡστόσο, πληρέστερα καί συστηματικότερα τὴν πολιτικὴ θεωρίαν του καί ἀναλαμβάνοντας ἀνώτερα -συγκριτικά- πολιτικὰ ἀξιώματα. Ἔτσι κατὰ πρῶτον «ἐχρημάτισεν ἐν Κωνσταντινουπόλει» Μέγας Διερμηνέας τῆς τῶν «Ὁθωμανῶν βασιλείας» ἀντικαθιστώντας στὸ ὑψηλὸ αὐτὸ ἀξίωμα τὸν πατέρα του, ἐνῶ τὸ 1709 ἀναδεικνύεται σὲ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας καί μετέπειτα τῆς Βλαχίας⁷, ἐγκαινιάζοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸν «αἰῶνα τῶν Φαναριωτῶν» γιὰ τὶς παρίστριες ἡγεμονίες, πού σημαίνει ὅτι μὲ τὸν Νικόλαο Μαυροκορδάτο ἀρχίζει ἡ μακρὰ σειρά τῶν Ἑλλήνων ἢ ἐξελληνισμένων ὀσποδάρων στὶς ρουμανικὲς χῶρες, ἡ ὁποία τερματίζεται μὲ τὴν ἐναρξὴ τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνα⁸.

1. Βλ. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, *δ.π.*, σ. 49.: «καὶ δῆτα ἐν τῷ Γνώθι σαυτὸν καὶ τουτὶ παραγγέλλεται τὸ καλῶς εἰδέναι τὰς ἰδίας δυνάμεις, ὥστε μὴ ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖν».

2. Βλ. Ξενοφῶντος, *δ.π.*, Δ, 2, 24 κ.έ., τὸν διάλογο μεταξὺ τοῦ Σωκράτη καί τοῦ Εὐθύδημου γιὰ τὴ δελφικὴ προσταγὴ *Γνώθι σαυτὸν*. Συναφῶς βλ. W.K.C. Guthrie, *Ὁ Σωκράτης*. Μετάφραση: Τάσος Νικολαΐδης, Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 21991, σσ. 203-210, τὸ κεφάλαιο «Αὐτογνωσία καὶ ψυχῆς ἐπιμέλεια». (Στοιχεῖα τοῦ πρωτοτύπου: Sokrates. Cambridge University Press 1971).

3. Βλ. Πλάτωνος, *Ἀπολογία Σωκράτους*, 21d7: «ἀ μὴ οἶδα οὐδὲ οἶομαι εἰδέναι». Γιὰ τὴ «σωκρατικὴ ἄγνοια», βλ. ἐνδεικτικῶς, W. K. C. Guthrie, *δ.π.*, σσ. 170-175.

4. Ἡ παρατήρηση αὐτὴ ἰσχύει ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι στὴ φράση τοῦ Ἀλεξάνδρου, «καὶ οἶσθα λοιπὸν μηδένα φιλάρεσκον Ἀρετῆς, ἢ Σοφίας, ἐπ' ἄκρον ἐλάσαι δυνάμενον», ὑπόκειται ἡ διαίρεση τῆς φιλοσοφίας σὲ δύο μέρη, τὸ πρακτικὸ, τὸ ὁποῖο δηλώνεται ἐδῶ μὲ τὸν ὄρο ἀρετῆ καί τὸ θεωρητικὸ, τὸ ὁποῖο δηλώνεται μὲ τὸν ὄρο σοφία. Βλ. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, *δ.π.*, σ. 172. Συναφῶς βλ. τοῦ ἴδιου, *Ἐγχειρίδιον*, σ. 196, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος παραθέτει γινώμες γιὰ τὴ φιλαυτία καί τὴν αὐταρέσκεια.

5. Βλ. Δημητρίου Προκοπίου, *δ.π.*, σ. 793, ὅτι ὁ Νικόλαος χαρακτηρίζεται ἀνήρ σοφός, μεγαλοφυής, τὸν νοῦν γονιμώτατος, καί ἐμβαθύνων εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Φιλοσοφίας».

6. Βλ. Γεωργίου Ζαβίρα, *δ.π.*, σ. 333.

7. *Αὐτόθι*.

8. Βλ., ἐνδεικτικῶς, Κ. Θ. Δημαρᾶ, *δ.π.*, σ. 7.

Κατά τή διάρκεια τῆς ἡγεμονίας του στή Βλαχία βρέθηκε στή δίνη τῶν γενικότερων πολιτικῶν συγκρούσεων, οἱ ὁποῖες συγκλόνιζαν τήν εὐρύτερη περιοχή τῶν παρυφῶν τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικράτειας καί ἡ «αὐλή τῆς Βιέννης» τόν «μετήγαγε ἐν τῇ ἑπταπόλει (ἄρδιλιφ)»¹ - Karlsburdg τῆς Τρανσυλβανίας (1716-1718), ὅπου φυλακισμένος συνέγραψε - ἀνάμεσα στά ἄλλα - τά «δύο σημαντικότερα ἀπό ιστορικοφιλοσοφική σκοπιὰ ἔργα του»², τήν *Περί τῶν καθηκόντων βίβλο*³ καί τά *Φιλοθέου πάρεργα*⁴.

Στό πρῶτο ἀπ' αὐτά, μέ βάση τήν ἀντίληψή του ὅτι ἡ ἠθική φιλοσοφία «περὶ τήν τοῦ ἀνθρώπου θέλησιν καταγίνεται, ἣν ὁ ὀρθός λόγος διακυβερνᾷ»⁵, ἐπικεντρώνει τὸ ἐνδιαφέρον του στόν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος ὡς λογικό, κοινωνικό καί πολιτικό ὄν, «ὑπερανέστηκεν» ἔλων τῶν ἄλλων ζώων⁶, γιά νά ἀναπτύξει συναφῶς τά καθήκοντα πού ἀπορρέουν ἀπό τή σύνθετη αὐτή ὀλότητα καί νά προσδιορίσει τίς ἀρετές ἀπό τίς ὁποῖες ὀφείλει νά κοσμεῖται τὸ ἔλλογο ὄν. Ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Νικόλαος σημειώνει, βασικῆς πηγῆς γιά τή σύνθεση τοῦ πονήματός του εἶναι ἡ κλασική ἠθική φιλοσοφία καί ἡ χριστιανική διδασκαλία⁷, γεγονός πού ἀποτυπώνεται ἐναργῶς στό ἐγχείρημά του νά συνδυάσει τόν πολίτη τῆς κλασικῆς ἠθικῆς, ὁ ὁποῖος θεωροῦσε τή δικαιοσύνη «κορυφαιοτάτη»⁸ τῶν ἀρετῶν, μέ τόν θεοσεβούμενο χριστιανό, ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι «ὑπὸ τῆς θείας προνοίας διοικεῖται τά πάντα»⁹. Μέ τὸ δεῦτερο ἔρ-

1. Βλ. Γεωργίου Ζαβίρα, *δ.π.*, σ. 334.

2. Βλ. Νίκου Κ. Ψημμένου, *δ.π.*, τ. Β', σ. 30.

3. Τά πλήρη στοιχεῖα τοῦ ἔργου ἔχουν ὡς ἀκολούθως: *Περί τῶν καθηκόντων βίβλος*. Ευγγραφεῖσα παρὰ τοῦ Εὐσεβεστάτου, Ὑψηλοτάτου, καί Σοφωτάτου Αὐθέντου καί Ἡγεμόνος Πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου Βοεβόδα. Νῦν πρῶτον Τύποις ἐκδοθεῖσα ἐπὶ τῆς Ἡγεμονείας τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος, Ἀρχιερατεῦντος τοῦ Πανιερωτάτου καί Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου κυρίου Δανιήλ, Ἐπιμελεῖα καί διορθῶσει τοῦ λογιωτάτου κύρ Γεωργίου Τραπεζουντίου, διδασκάλου τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ αὐθεντικῆς σχολῆς, Ἐν τῇ σεβασμίᾳ Μονῇ τῶν Ἁγίων Πάντων τῇ ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἐτει ἀπὸ Θεογονίας ἄψιθ'. Κατὰ Μῆνα Δεκέμβριον.

4. Τά πλήρη στοιχεῖα τοῦ ἔργου ἔχουν ὡς ἀκολούθως: *Φιλοθέου πάρεργα*. Νῦν πρῶτον τυπωθέντα. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας. Παρὰ τῷ Φράντζ Ἀντωνίῳ Σχραιμβλ. 1800. Συναφῶς βλ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, *Φιλοθέου πάρεργα*. Ἐπιστάσις Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ὁμιλος μελέτης τοῦ ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ - Νέα ἑλληνικά κείμενα, Ἀθήνα-Μόντρεαλ 1989. Nicolas Mavrocordatos, *Les Loisirs de Philothée*, Texte établi, traduit et commenté par Jaques Bouchard. Avant - propos de C. Th. Dimaras. Athènes - Montréal 1989.

5. Βλ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, *Περί τῶν καθηκόντων βίβλος*, σ. ε'.

6. Βλ. τοῦ ἴδιου, *δ.π.*, σ. κζ'. Συναφῶς βλ. Panagiotis Noutsos, «Nicolas Mavrocordatos et Cérèron», *Δωδώνη*, 11/1982, σσ. 234-243, γιά τά δάνεια τοῦ Μαυροκορδάτου ἀπὸ τὸν Κικέρωνα.

7. Βλ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, *δ.π.*, σσ. α'-ε'.

8. Βλ. τοῦ ἴδιου, *δ.π.*, σ. ο'.

9. Βλ. τοῦ ἴδιου, *δ.π.*, σσ. ιδ'-ιθ'.

γο του, τὰ *Φιλοθέου πάρεργα*¹, ἐπεκτείνει τὰ ὅρια τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφικῆς σκέψης ἀμφισβητώντας ἀνεπιφύλακτα καὶ μὲ κάθε δυνατὴ σαφήνεια τὴν ἀριστοτελικὴ ἀύθεντία ὑποστηρίζοντας ἀνιστορικῶς ὅτι ἂν ὁ Ἀριστοτέλης ξαναρχόταν στὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰώνα στὴ ζωὴ θὰ ἔπρεπε «ἐν τε τοῖς φυσικοῖς, ἐν τε τοῖς περὶ τὰ ἕθη, καὶ τοὺς χαρακτῆρας» νὰ παραδεχθεῖ τὴν ἀνωτερότητα τῶν νεοτέρων καὶ νὰ γίνεи μαθητὴς τους². Στὴν κριτικὴ του πρὸς τὸν Σταγειρίτη ὁ Νικόλαος προσθέτει τὸν θαυμασμό του πρὸς τὸν Πλάτωνα ἐπαινώντας τὶς «περὶ πολιτείας καὶ νόμων»³ ἀπόψεις του, γεγονός που ἂν δὲν συνιστᾶ ἓνα ἀκόμη στοιχεῖο τῆς προσπάθειάς του γιὰ τὴν ἀποδέσμευσή του ἀπὸ τὸν ἀριστοτελισμὸ ἀποτελεῖ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐμπλουτισμὸ τοῦ στοχασμοῦ του μὲ τὶς προσχώσεις τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας⁴.

Ἰπὸ τὸ πρίσμα τοῦ γενικότερου φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου μπορεῖ κανεὶς νὰ διερευνήσει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ τὴν παρουσία τοῦ Σωκράτη στὸ ἔργο του καὶ μὲ βάση τὶς ρητὲς ἀναφορὲς ποὺ ὑπάρχουν στὸ πόνημά του *Φιλοθέου πάρεργα* νὰ ἐπιχειρήσει τὴν ἀνασύσταση τῶν ἀντιλήψεών του σχετικὰ μὲ τὴν προσωπικότητα καὶ τὶς ιδέες τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου. Στὴν ἀνασύσταση αὐτὴ συμβάλλει κατ' ἀρχὰς τὸ ὅτι ἡ πρώτη ἀναφορὰ γίνεται στὸ πλαίσιο μιᾶς οἰονεὶ συνοπτικώτατης ἱστορίας τῆς παιδείας τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ⁵, ὅπου ὁ Φαναριώτης ἡγεμόνας παρεισάγοντας αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα μᾶς πληροφορεῖ, σὺν τοῖς ἄλλοις, γιὰ τὰ βιβλία ποὺ ἔχει μελετήσει, ἐνῶ διευκρινίζει σχετικὰ ὅτι ἀπὸ τὰ «θύραθεν» συγγράμματα ἔχει στὴν κατοχὴ του πολλὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνα καὶ εἰδικότερα ὅτι γνωρίζει καλὰ τὴ θεματικὴ τοῦ *Φαίδωνα*⁶. Ἡ τελευταία διευκρίνιση τοῦ

1. Βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς*, σσ. 263-282, κριτικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ συγκεκριμένο ἔργο. Ἐπίσης βλ. Νίκου Κ. Ψημμένου, *δ.π.*, τ. Β', σσ. 41-47, ἀνθολόγηση τῶν σσ. 51-63 τοῦ ἴδιου ἔργου.

2. Βλ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, *Φιλοθέου πάρεργα*, σσ. 54-55. (Οἱ παραπομπὲς στὴν πρώτη ἔκδοση).

3. Βλ. τοῦ ἴδιου, *δ.π.*, σ. 53: «Ἀναγινώσκω δὲ μεθ' ὅτι πλείστης ἡδονῆς τὰ περὶ πολιτείας καὶ νόμων τοῦ Πλάτωνος» καὶ συνακόλουθα βλ. Δημητρίου Προκοπίου, *δ.π.*, σ. 793: «μιμητὴς ἐς ιδέαν λόγου τῶν παλαιῶν, καὶ μάλιστα Πλάτωνος ἑραστής».

4. Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ βλ. Ἄλκη Ἀγγέλου, *Πλάτωνος τύχαι - (Ἡ λόγια παράδοση στὴν Τουρκοκρατία)*. Ἑρμῆς, Ἀθήνα 1963 (ἀνατύπωση Ἀθήνα 1985), κυρίως, σσ. 67-81. Βλ. καὶ Ε. Ἀμπατζόγλου-Ἀργυροπούλου, «Προσπάθεια πρώτης προσεγγίσεως εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ἔργου τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου», *Φιλοσοφία*, 7/1977, σσ. 404-415. Ἀκόμη βλ. Παναγιώτη Κονδύλη, *δ.π.*, σσ. 225-244, τὸ κεφάλαιο «Ἡ παρουσία τοῦ Πλάτωνα».

5. Στὴν ἀφετηρία αὐτῆς τῆς ἱστορίας ὁ Νικόλαος θέτει τὴν ἐπισήμανση: «ἡ δύστηνος Κωνσταντινούπολις ἀπολωλεκυῖα τὸ κράτος, ἀπέβαλε καὶ τοὺς τῆς σοφίας ἀκηράτους θησαυρούς». Βλ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, *δ.π.*, σ. 51.

6. Βλ. τοῦ ἴδιου, *δ.π.*, σ. 52: «ἐκ δὲ τῶν θύραθεν τὰ Πλάτωνος ὡς τὰ πολλὰ μετὰ χεῖρας ἔχω, καὶ ἀναγινώσκω μὲν καὶ τὸν *Φαίδωνα*».

παρέχει τὴν εὐκαιρία νὰ ὑπογραμμίσει ὅτι ὁ ἴδιος δὲν εἶχε «χρείαν» τῆς ἐπιχειρηματολογίας ποὺ ἐκτυλίσσεται στὸν συγκεκριμένο διάλογο, ὥστε τὴν ἀκλόνητη καὶ ἀκράδαντη «πληροφορία» του γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς νὰ τὴν καταστήσει βεβαιότερη, οὔτε θαμπώνεται ἀπὸ τὴ στάση του Σωκράτη, ὁ ὁποῖος στὸ δεσμωτήριο ἐπιχειροῦσε μὲ μακροὺς λόγους νὰ στερεώσει τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς μαθητές του, ὅταν δηλαδή ἔχοντας ἤδη πιεῖ τὸ κώνειο καὶ τυλιγμένος μὲ τὸν τρίβωνά του, ὄριζε στοὺς φίλους του νὰ θυσιάσουν ἓνα κόκορα στὸν Ἀσκληπιό¹. Γιατί εἶναι «ίκανά», ἐπεξηγεῖ ὁ Νικόλαος, τὴν «κραδαινομένην» ψυχὴ νὰ τὴ θεμελιώσουν στὴν ἀφοβία καὶ τὴν ἀνδρεία τὰ «ὑπὲρ Χριστοῦ» μαρτύρια ἀναρίθμητων ἀνδρῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν νὰ τὴ στηρίξουν τὰ μαρτύρια τῶν «θεσπεσίων γερόντων», τοῦ Ἰγνατίου² καὶ τοῦ Πολυκάρπου³, ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ τίς ἐπιστολές τῶν ὁποίων «θείῳ ἔρωτι ὄλωσ» πυρπολεῖται⁴.

Ὅπως εἶναι, ἴσως, φανερό, ὁ Νικόλαος στὴ θέση αὐτὴ συγκρίνει ἀφ' ἑνὸς τὰ «θύραθεν» ἐπιχειρήματα γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ὅπως τὰ ἐξέθεσε ὁ Πλάτων στὸ ἔργο του *Φαίδων*, μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν λόγων καὶ τῶν ἐπιστολῶν τῶν μαρτύρων Ἰγνατίου καὶ Πολυκάρπου καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Σωκράτης ἀντιμετωπίζει τίς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς του μὲ τὴ μαρτυρικὴ ἀπέναντι στὸν θάνατο στάση τῶν χριστιανῶν, ἐπισημαίνοντας ὅτι γιὰ τὴ θεμελίωση τῆς ἀδιάσειστης πίστεως του στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς δὲν προστρέχει στὴ «θύραθεν» παιδεία ἀλλὰ στὴ χριστιανικὴ διδασκαλία μὲ τὴν εὐρεῖα ἔννοιά της⁵.

Παρὰ ταῦτα, ὅμως, μὲ τὴ δευτέρη κατὰ σειρὰν ἀναφορά του στὸν Σωκράτη, τὴν ὁποία διατυπώνει στὸ πλαίσιο τῆς ἀνάπτυξης τῶν ἀπόψεών του γιὰ τὸν τρόπο συγγραφῆς τῆς ἱστορίας, ὁ Νικόλαος ἀναζητᾷ ἐρείσματα στὴ φιλοσοφία τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου καὶ στὴν ὑψιστὴ σημασία ποὺ ἀπέδιδε στὸ τῆς «ψυχῆς ἡθος»⁶. Τὴ σημασία αὐτὴ ἀναδεικνύει ὁ Φαναριώτης ἡγεμόνας ὑπογραμμίζοντας ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἐξέταση τῶν ἡθῶν καὶ τῶν χαρακτήρων δὲν εἶναι μίᾳ ἐπιπόλαια ἐρευνητικὴ διαδικασία ἀλλὰ «κατὰ βάθος» ἔρευνα, ἡ ὁποία συνιστᾷ ἀναγκαιότατη προϋπόθεση γιὰ τὴ συγγραφή, μεταξὺ τῶν ἄλλων, τῆς ἱστορίας καὶ κατὰ συνέπεια οἱ ἱστορικοί, ἂν δὲν γνωρίζουν

1. Βλ. Πλάτωνος, *Φαίδων*, 118a7: «Ἦ Κρίτων, ἔφη, τῷ Ἀσκληπιῷ ὀφείλομεν ἀλεκτρυόνα· ἀλλὰ ἀπόδοτε καὶ μὴ ἀμελήσετε».

2. Βλ. ἐνδεικτικῶς, Νίκου Κ. Ψημμένου, *ὁ.π.*, σ. 42, σημ. 3.

3. Βλ. ἐνδεικτικῶς, τοῦ ἴδιου, *ὁ.π.*, σ. 42, σημ. 4.

4. Βλ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, *ὁ.π.*

5. Βλ. Ε. Π. Παπανούτσου, *ὁ.π.*, σ. 24, τὴν παρατήρηση ὅτι ὁ Νικόλαος στὴν *Ἠθική* ἔχει ὡς «πρότυπά» του τοὺς ἀρχαίους «Ἕλληνες φιλοσόφους καὶ κλοντὰ σ' αὐτοὺς ὁμῶς πηγὴ καὶ ἔρεισμά του ἔχει τὴν Ἀγία Γραφή καὶ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας».

6. Βλ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, *ὁ.π.*, σ. 104.

νὰ ἀναπαριστοῦν μὲ εὐκρίνεια τὰ ἕθη τῶν «πολιτειῶν, καὶ τῶν ἐμπολιτευομένων», ἀδυνατοῦν παντελῶς νὰ ἀνταποκριθοῦν στὸ ἔργο τους¹. Γιὰ νὰ τεκμηριώσῃ τὴν τελευταία θέση τοῦ ὁ Νικόλαος ὑποστηρίζει ὅτι ἂν ὁ Σωκράτης συμβούλευε ἓνα ζωγράφο νὰ ἀπεικονίζει μὲ χρώματα τὰ ἕθη λέγοντας ὅτι ἡ ἀπομίμηση τοῦ ἕθους τῆς ψυχῆς εἶναι ὑπέροχη δημιουργία², «ἔργον ἂν εἴη τοῦτ' ἀναγκαιότατον» καὶ γιὰ τὸν συγγραφέα τῆς ἱστορίας³ μὲ ἄλλους λόγους, κατὰ τὸν Νικόλαο, τὸ νὰ καταγράφῃ ὁ ἱστορικὸς στὰ συγγράμματά του τὶς διάφορες ἐκφάνσεις καὶ ὄψεις τοῦ ψυχικοῦ ἕθους, ὅπως «τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ ἐλευθέριον, τὸ ταπεινόν τε καὶ ἀνελεύθερον, καὶ τὸ σωφρονικόν τε καὶ φρόνιμον, καὶ τὸ ὑβριστικόν τε καὶ ἀπειρόκαλον»⁴, ἀποτελεῖ θεμελιῶδες προαπαιτούμενο γιὰ τὴ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας⁵.

Μὲ βάση τὴν ἐπισήμανση αὐτὴ εἶναι, ἴσως, εὐκόλο, νὰ ἀποδεχτεῖ κανεὶς ὅτι ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὅπως, ἄλλωστε, καὶ ὁ πατέρας τοῦ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀναδεικνύει τὴ σπουδαιότητα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας, γεγονὸς ποῦ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ὅτι ὁ Νικόλαος ὑπογραμμίζει ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀνωτερότητα τῶν νεοτέρων ἔναντι τοῦ Ἀριστοτέλη, συνιστᾷ τὸ ἰδιαίτερο γνώρισμα τῆς ὅλης συνεισφορᾶς τῶν Μαυροκορδάτων στὴ νεοελληνικὴ φιλοσοφικὴ σκέψη καὶ προσδιορίζει τὴ θέση τους στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας⁶. Ἡ θέση τους αὐτὴ συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὴν παραδοχὴ ὅτι στὸ ἔργο τους ἡ ἀκριβέστερα στὴ γενικότερη παρουσία καὶ δράση τους ἀνιχνεύονται - ὅπως βέβαια, ἰχνηλατοῦνται καὶ στὸ ἔργο εὐάριθμων σύγχρονων τους νεοελλήνων λογίων⁷ - οἱ ἀπαρχές τοῦ νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ⁸, οἱ ὁποῖες νοηματοδοτοῦνται κυρίως μὲ τὴν καταδίκη τοῦ ἀριστοτελικοσχολαστικισμοῦ καὶ τὴ γνωριμία μὲ τὴ νεότερη φιλοσοφία, ἐνῶ ἀποκτοῦν μίαν ἀπὸ τὶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πληρέστερες ἐκφράσεις τους στὴ διδασκαλία τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας⁹. Στὸ περίγραμμα αὐ-

1. Βλ. τοῦ ἴδιου, ὁ.π.

2. Βλ. Ξενοφῶντος, ὁ.π., Γ, 10, 1-8.

3. Βλ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, ὁ.π.

4. Βλ. Ξενοφῶντος, ὁ.π., Γ, 10, 5: «Ἄλλὰ μὴν καὶ τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ ἐλευθέριον καὶ τὸ ταπεινόν τε καὶ ἀνελεύθερον καὶ τὸ σωφρονικόν τε καὶ φρόνιμον καὶ τὸ ὑβριστικόν τε καὶ ἀπειρόκαλον». Συναφῶς βλ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, ὁ.π.

5. Ὅπως διαπιστώνει ὁ Ἀγγέλου, στὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰῶνα διαμορφώνεται ἓνα νέο πλέγμα προϋποθέσεων συγγραφῆς τῆς ἱστορίας μὲ στόχο «τὴ συνεπέστερη καὶ αὐθεντικότερη ἐρμηνεία τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι», τὸ ὁποῖο φαίνεται ὅτι ἐνστερνίζεται καὶ ὁ Νικόλαος. Βλ. Ἀλχη Ἀγγέλου, ὁ.π., σ. 73.

6. Βλ., κυρίως, Νίκου Κ. Ψημμένου, ὁ.π., σσ. 13-16.

7. Βλ. Κώστα Θ. Πέτσιου, «Ἀνθρωπολογία καὶ γνωσιοθεωρία στὶς ἀπαρχές τοῦ 18ου αἰῶνος: Descartes καὶ νεοελληνικὴ σκέψη», Ὁ Ἐρανιστής, 22/1999, σσ. 44-79.

8. Βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, ὁ.π., σ. 8 καὶ Παναγιώτη Κονδύλη, ὁ.π., σ. 155.

9. Βλ. Παναγιώτη Κονδύλη, ὁ.π., σσ. 151-174, τὸ κεφάλαιο «Τὸ ἠθικοφιλοσοφικὸ πρόβλημα» καὶ εἰδικότερα γιὰ τοὺς Μαυροκορδάτους σσ. 155-158.

τῆς τῆς διδασκαλίας οἱ Μαυροκορδάτοι ἐπιφυλάσσουν διακριτικό ρόλο στὸν Σωκράτη, ἀφοῦ προβάλλουν τὴν προσωπικότητα καὶ συνακόλουθα τὴ συμπεριφορά του ὡς πρότυπο ἠθικῆς¹, γεγονός πού, ἐνδεχομένως, ἀποκαλύπτεται σ' ὅλες τὶς διαστάσεις του στὴν προοπτικὴ τῆς ὑπόθεσης ὅτι ἡ προβαλὴ αὐτὴ δὲν συνδέεται μόνον μὲ τὸ ἐγχείρημά τους νὰ διαμορφώσουν ἕνα ἀξιακὸ σύστημα, τὸ ὁποῖο ὡς αἶτημα ἀρμόζει στὸ ἔλλογο ὄν, ἀλλὰ ἀπηχεῖ ταυτόχρονα τὴ γενικότερη διεύρυνση τῶν φιλοσοφικῶν ἐνδιαφερόντων τους².

1. Γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Σωκράτη στὸ ἔργο μεταγενέστερων ἀπὸ τοὺς Μαυροκορδάτους λογίων βλ. Ἄλκη Ἀγγέλου, δ.π., ἐνδεικτικῶς, σ. 12, τὴν παρατήρηση ὅτι ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς μὲ τὸ ἐκδοτικό του ἔργο προβάλλει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, «τὴν ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ διδασκαλία τοῦ Σωκράτη» καὶ σ. 96, ὅτι ὁ Ἀθανάσιος Πάριος ὑπῆρξε «ἀνελέητος» πολέμιος τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου. Βλ. καὶ Κ. Θ. Δημαρᾶ, δ.π., σποράδην, παρεμφερεῖς παρατηρήσεις. Τέλος, βλ. Παναγιώτῃ Κονδύλη, δ.π., κυρίως, σσ. 230-231 καὶ σσ. 243-244.

2. Βλ. Βλ. Νίκου Κ. Ψημμένου, δ.π., σ. 15.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Μνήμη Βασιλείου Ν. Τατάκη (1896-1986) - Πρακτικά ήμερίδας. "Ανδρος, 2 'Ιουνίου 2001. Καίρειος Βιβλιοθήκη, 'Ανδριακά χρονικά άρ. 33, "Ανδρος 2002. Σχ. 8ο, σελ. 107.

Κάθε έκδήλωση στη μνήμη εκπροσώπων τής νεοελληνικής διανόησης από την άλωση τής Πόλης ως τις μέρες μας συμβάλλει, θα τολμοῦσα να ισχυριστώ, στην επίτευξη δύο στόχων. 'Ο πρώτος είναι προφανής καθώς συνδέεται με την ανάγκη γνωριμίας μας με τον τιμώμενο, τό έργο του όπριου εκ προοιμίου σχεδόν θεωρείται - τουλάχιστον από τους οργανωτές τής έκδήλωσης - ως πολύ σημαντικό. 'Ο δεύτερος, ό μή προφανής στόχος, έχει σχέση με τις έντονες διεργασίες και ζυμώσεις, που παρατηρούνται στην πολιτιστική ζωή του Γένους μας τους δύο τελευταίους αιώνες και άφορούν δύο βασικά έρωτήματα: «Ποιοι τελικά είμαστε» και «ποια έπομένως θέση μάς άνήκει στην ιστορία και συνακόλουθα στον κόσμο».

'Η έπαναδιατύπωση τέτοιου είδους έρωτημάτων στον αιώνα τής άρχόμενης παγκοσμιοποίησης δέν είναι άσφαλώς ούτε άστοχη ούτε προκλητική. Οί λαοί, που θέλοντας και μή θέλοντας θα λάβουν μέρος στον στίβο των συγκρούσεων «όλοι έναντιόν όλων», μοναδική τους θωράκιση θα φέρουν την βαθειά συνείδηση τής ιδιαιτερότητάς τους, όπως αυτή διαμορφώθηκε στην ιστορία των μέσων και των νεώτερων προπάντων χρόνων. Γι' αυτό και ή γνώση τής ιδιαίτερης φυσιγνωμίας μας ως λαού στη διαδρομή των χρόνων αυτών προβάλλει ως άναγκαία προϋπόθεση τής άυτοσυνειδησίας μας και'γι' αυτό ή πρωτοβουλία τής «'Εταιρείας 'Ανδρίων έπιστημόνων» να τιμήσει τή μνήμη του συμπατριώτη τους Βασιλείου Ν. Τατάκη, γνωστού καθηγητή και ιστορικού τής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο τής Θεσσαλονίκης, είναι κατά πάντα άξιέπαινη.

Κι είναι κατά πάντα άξιέπαινη, γιατί με την όργάνωση τής ήμερίδας στη μνήμη του Τατάκη τον 'Ιούνιο του προηγούμενου έτους και την πρόσφατη έκδοση των πρακτικών της από την Καίρειο Βιβλιοθήκη τής "Ανδρου στη σειρά «'Ανδριακά χρονικά», μάς προσφέρει τή δυνατότητα να γνωρίσουμε πτυχές του βίου ενός «άυτοδημιούργητου άγροτόπαιδου» (σ. 11) και διακεκριμένου άργότερα διακόνου τής φιλοσοφίας, που ανέλαβε πρωταγωνιστικό ρόλο στην έρευνα ενός κατεξοχήν δύσκολου τομέα τής φιλοσοφικής ιστοριογραφίας: Στην έρευνα τής παρουσίας των 'Ελλήνων στο

φιλοσοφικό γίγνεσθαι τοῦ μεσαίωνα, στὸν ὁποῖο ὀφείλουμε νὰ ἀναζητήσουμε - ὅπως ἀναζητοῦμε, ἄλλωστε - τὶς ἀπαρχές τῆς ἰδιαιτερότητάς μας ὡς Νεοελλήνων. Ἀξίζει μάλιστα νὰ ἐξαρθεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Τατάκης ὡς πρωταγωνιστὴς αὐτῆς τῆς ἔρευνας - σὲ ἀντίθεση μὲ σύγχρονους μας λαλίστατους ἰχνηλάτες τῆς ἰδιαιτερότητάς μας στὸ θολὸ ἰδεολογικὸ τοπίο καὶ γυαλιστερὸ περιτύλιγμα τοῦ ἑλληνοκεντρισμοῦ - παρέμεινε πάντα ὁ νηφάλιος ἐπιστήμονας χωρὶς νὰ ἀπεμπολεῖ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα ὡς τὴν «βαθύτερη ρίζα» καὶ ὡς τὴν «μυχιαίτερη καὶ μυστικώτερη ἐστία φωτός» κάθε ἀνθρώπου (σ. 94) καὶ χωρὶς νὰ ἀρνεῖται τὴν ἀνάγκη διερεύνησης «τῆς Ἑλληνικότητας στὴ ζωὴ καὶ στὰ ἔργα, σιὴν παιδεία γενικὰ τοῦ Ἑλληνα» (σ. 103).

Ὡστόσο, ὅσο κι ἂν μᾶς ἐντυπωσιάζει ἡ συνεισφορὰ τοῦ Τατάκη στὴν ἔρευνα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τῶν μέσων χρόνων μὲ τὸ κλασικὸ πλεόν ἐγχειρίδιό του *Ἡ βυζαντινὴ φιλοσοφία* καὶ μὲ τὶς πολλὰ καὶ ἐμβριθεῖς ἐργασίες του γιὰ τὸ ἔργο τῶν σημαντικότερων ἐκπροσώπων αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας, δὲν πρέπει νὰ διαφεύγει τῆς προσοχῆς μας ἡ ἐπιτυχὴς ἐνασχόλησή του μὲ ἄλλα προβλήματα καὶ ζητήματα: Μὲ προβλήματα τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεοελληνικῆς ἀκόμη φιλοσοφίας καὶ, προπάντων, μὲ ζητήματα θεωρητικῆς καὶ συστηματικῆς ὑφῆς, κατὰ τὴν ἐκδίπλωση καὶ ἐνδελεχῆ ἐξέταση τῶν ὁποίων κατέδειξε τὴν ἱκανότητά του νὰ ἀρθρώνει γνήσιο φιλοσοφικὸ λόγο μὲ ἀνέλπιστη σαφήνεια καὶ διάφανη ἀλληλουχία ἀπόψεων καὶ ἰδεῶν. Ἀναφέρομαι ὄχι μόνον στὰ ἔργα του *Διαίρεση - Μερισμὸς* (Θεσσαλονίκη 1940), *Παραγωγή - Ἐπαγωγή* (Ἀθήνα 1952), *Φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη* (Ἀθήνα 1961) καὶ *Λογικὴ* (Θεσσαλονίκη 1966), ἀλλὰ καὶ στὰ μελετήματα καὶ δοκίμιά του, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνεκδόθησαν σὲ μορφή βιβλίου ὑπὸ τοὺς τίτλους *Φιλοσοφικὰ μελετήματα* (Ἀθήνα 1972), *Ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου* (Ἀθήνα 1973), *Σκέψη καὶ ἐλευθερία* (Ἀθήνα 1975) καὶ *Ἀνησυχίες τῆς ἐποχῆς μας* (Ἀθήνα 1988).

Σ' αὐτὰ τὰ κατὰ κανόνα σύντομα μελετήματα καὶ δοκίμιά του ὁ Τατάκης κατέθεσε τὶς βαθύτερες πεποιθήσεις του φιλοτεχνώντας μὲ τὸν χρωστήρα τῆς ψυχῆς του μία ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, τὴν ὁποία μᾶς παρέδωσε καὶ τὴν ὁποία, ὀφείλουμε νὰ παραδεχτοῦμε, πολὺ δύσκολα θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀπορρίψει παντελῶς εἴτε ὡς ὀδηγητικὸ νῆμα τῆς ζωῆς του εἴτε ὡς ἐπιθυμητὸ στόχο τῶν δικῶν του προσπαθειῶν γιὰ τὴν ὁποία ἀλλαγὴ ὁ ἴδιος ἐπιδιώκει. Ὁ Τατάκης, λοιπόν, δὲν μᾶς κληροδότησε μόνον μιὰ πλατιά καὶ στέρεη βάση δεδομένων γιὰ τὴν ιστορικοφιλοσοφικὴ τεκμηρίωση τῶν ἀπαρχῶν τῆς αὐτοσυνειδησίας μας κατὰ τοὺς μέσους κυρίως χρόνους, γιὰτὶ ἐκτὸς ἀπὸ ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας ὑπῆρξε καὶ διάκονός της. Ὡς ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας εἶχε στραφεῖ

όλοτελα στην έρευνα του παρελθόντος· ως διάκονός της κύτταξε μόνο προς τὸ μέλλον, για τὴν ὑποδοχή του ὁποίου θέλησε νὰ προετοιμάσει τοὺς μεταγενέστερους του καταγράφοντας τὶς ἀρχές, πού ὁ ἴδιος τήρησε πιστὰ σ' ὄλο του τὸν βίο.

Πτυχές αὐτοῦ τοῦ βίου βρέθηκαν στὸ ἐπίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς ἡμερίδας τῆς 2ας Ἰουνίου τοῦ ἔτους 2001 στὴ Χώρα τῆς Ἄνδρου. Καὶ μόνο οἱ τίτλοι τῶν δύο κεντρικῶν εἰσηγήσεων, πού ἀνέπτυξαν γνωστοὶ ἐρευνητὲς τῆς παρουσίας τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ὡς τοὺς νεώτερους χρόνους, εἶναι ἐνδεικτικοὶ ὡς πρὸς αὐτό: Οἱ τίτλοι «Ὁ Βασίλειος Τατάκης» καὶ «Γιὰ τὸν δάσκαλο καὶ τὸ ἔργο του» μᾶς ἀποκαλύπτουν ὅτι καὶ οἱ δύο εἰσηγητὲς ἐπέλεξαν νὰ μιλήσουν ὄχι για τὶς ἀρχές τῆς σκέψης ἢ τῆς ιστοριογραφίας τοῦ Τατάκη, ἀλλὰ για τὴ ζωὴ του ὡς ἐνὸς ἀνθρώπου, πού διακρίθηκε καὶ ὡς διάκονος τῆς «δέσποινας τῶν ἐπιστημῶν» καὶ ὡς διδάσκαλός της.

Ἔτσι ὁ ἀρχαιολόγος Μιχάλης Τιβέριος παρακολούθησε τὴν πορεία τοῦ τιμώμενου ἀπὸ τὴ φοίτησή του στὸ δημοτικὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του Συνετὶ ὡς τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης ἐπιμένοντας ἰδιαίτερα στὴ σύνδεση τῆς πορείας αὐτῆς μὲ τὴν ἱστορία τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀγώνων τοῦ ἑλληνισμοῦ στὰ πρῶτα ἐξήντα περὶπου χρόνια τοῦ 20οῦ αἰῶνα: Ἐπεσήμανε καταρχὴν τὰ σημάδια, πού «ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ ἄφησε ἔντονα... στὸ μυαλὸ καὶ στὴν ψυχὴ» τοῦ Τατάκη (σ. 16), σκιαγράφησε στὴ συνέχεια τὸ πολιτικὸ σκηρικὸ τῶν ἡμερῶν του ἀναφερόμενος στὶς «δυσμενεῖς μεταθέσεις, ἀπολύσεις, διώξεις, ψυχοφθόρες καὶ μειωτικὲς σχέσεις» του «μὲ ἀσφάλειες καὶ Ἀστυνομικὰ Τμήματα» ἐξαιτίας κυρίως τῆς φιλίας του μὲ τὸν Ἀλέξανδρου Δελμοῦζο καὶ τὸν Εὐάγγελο Παπανοῦτσο (σ. 16 κ.έ.) καὶ ἀπαρίθμησε, τέλος, βασικὰ γνωρίσματα τῆς προσωπικότητάς του - τὴν ἀγάπη του για τὴν Ἄνδρο (σ. 17 κ.έ.), τὸ «ἤρεμο πάθος» του για τὴ φιλοσοφία καὶ τὴ διδασκαλία της (σ. 19 κ.έ.), «τὴν ἀκεραιότητα καὶ εὐθύτητα τοῦ χαρακτήρα του» (σ. 20 κ.έ.), τὴν ἀγωνιστικότητά του σὲ θέματα παιδείας (σ. 21 κ.έ.) καὶ τὴν συνύπαρξη ἐπιστήμης καὶ ἀρετῆς στὸ ὄλο ἔργο του (σ. 23).

Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Τιβέριο, ὁ ὁποῖος στὴν εἰσήγησή του κατέγραψε μόνο τὴ θύμησή του ἀπὸ τὴ μοναδικὴ καὶ ὀλιγόλεπτη συνάντησή του μὲ τὸν συμπατριώτη του Τατάκη (σ. 22), ὁ Λίνος Γ. Μπενάκης, γνωστός ἀπὸ τὶς ἐρευνητικὲς ἐργασίες του για ζητήματα τῆς φιλοσοφίας τῶν Ἑλλήνων τῶν μέσων καὶ τῶν νεώτερων χρόνων, ἄρθρωσε τὸ λόγο του «Γιὰ τὸν δάσκαλο καὶ τὸ ἔργο του» στὸν ἴστο τῶν ἀναμνήσεών του ἀπὸ τὴ «ζωντανὴ ἐπικοινωνία» (σ. 25), πού ἀνέπτυξε ἰδιαίτερα μαζί του κυρίως μετὰ τὸ 1970. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ εἰσήγησή του ἔχει τὸ χαρακτήρα τῆς προσωπικῆς μαρτυρίας καταρχὴν για τὸ ἔργο τοῦ τιμώμενου καὶ συνακό-

λουθα για τὸ φιλοσοφικὸ γίγνεσθαι στὴν πατρίδα μας κατὰ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ περασμένου αἰώνα: Πληροφορούμαστε για τὴν πρόθεση τοῦ Ἰωάννου Θεοδωρακοπούλου (Βασσαράς Σπάρτης 1900 - Ἀθήνα 1981) νὰ προτείνει τὸ 1972 «τὴν ἐκλογή τοῦ Βασιλείου Τατάκη ὡς τακτικοῦ μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» (σ. 26), για τὴν προετοιμασία καὶ ἔκδοση τῆς ἑλληνικῆς μετάφρασης τῆς *Βυζαντινῆς φιλοσοφίας* τὸ 1977 (σ. 27), για τὶς ἐπανεκδόσεις τῶν ἔργων του *Στὴ χώρα τῶν στοχασμῶν* τὸ 1985 (σ. 28 κ.έ.) καὶ *Ἡ συμβολὴ τῆς Καππαδοκίας στὴν χριστιανικὴ σκέψη* τὸ 1989 (σ. 32), για τὴν ἔκδοση τῶν *Ἀπομνημονευμάτων* του ἀπὸ τὸ Μορφωτικὸ Ἰδρυμα τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας τὸ 1993 (σ. 32 κ.έ.) κ.λ.π.

Εἶναι, νομίζω, φανερὸ ὅτι στὴ σκέψη τόσο τῶν ὀργανωτῶν τῆς ἡμερίδας ὅσο καὶ τῶν εἰσηγητῶν πρυτάνευσε προπάντων ἡ ἐπιθυμία τους νὰ παρουσιάσουν στοὺς κατοίκους τῆς Ἀνδρου ἐν συνόψει τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο ἑνὸς διάσημου τέκνου τῆς. Αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία ὑλοποίησαν οἱ δύο εἰσηγητὲς κατὰ τὸν καλύτερο, θὰ τολμοῦσα νὰ ἰσχυριστῶ, τρόπο χάρι καὶ στὴ συμπληρωμάτικότητά, πού διακρίνει κανεὶς στὰ κείμενά τους - στὸ πρῶτο ἐπιχειρεῖται ὁ ὀρισμὸς τῆς θέσης τοῦ Τατάκη στὴν ἐν γένει πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, στὸ δεύτερο ἀναδεικνύεται ἡ συμβολὴ του στὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς μέρους τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ζωῆς. Οἱ δύο εἰσηγητὲς φιλοτέχνησαν ἔτσι μία εἰκόνα τοῦ Ἀνδριώτη φιλοσόφου καὶ ἱστορικοῦ, πού ὄχι μόνο ἀνταποκρίνεται ἐπαρκῶς στὴν ὀποια ἀνάγκη τῶν σύγχρονων μας συμπατριωτῶν του νὰ γνωρίσουν τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει κάλλιστα καὶ ὡς μία παράλληλη πρὸ τὰ *Ἀπομνημονεύματά* του ἀφετηρία για τὴ διερεύνηση τῶν πτυχῶν τῆς σκέψης του τόσο τῆς συστηματικῆς ὅσο καὶ τῆς ἱστοριογραφικῆς.

Ἡ δυνατότητα χρησιμοποίησης τῆς εἰκόνας αὐτῆς ὡς ἀφετηρίας ἐνισχύεται, ἄλλωστε, ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ παρεμβαλλόμενα στὴν εἰσήγησή του προλογικὰ σημειώματα τοῦ Μπενάκη σὲ δύο ἔργα τοῦ Τατάκη (σσ. 29-32 καὶ σσ. 33-35), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μία σειρά σύντομων κειμένων, τὰ ὀποῖα συνοδεύουν τὴν ἔκδοση τῶν πρακτικῶν τῆς ἡμερίδας. Πρόκειται για ἕνα συγκινητικὸ «μῆνυμα» δύο μαθητῶν του «ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης» (σσ. 37-38), για τὰ εὐχαριστήρια «λίγα λόγια» τῆς κόρης του Ἀργυρῶς (σσ. 39-42), για τὴν τεκμηριωμένη ἀναφορὰ τοῦ Δημητρίου Ι. Πολέμη στὸν ἰσχυρὸ δεσμὸ του με τὴν κοινὴ γενέτειρά τους Ἀνδρο (σσ. 43-47: «Ὁ Βασίλειος Τατάκης καὶ ἡ Ἀνδρος»), για τὴν πλήρη καὶ γι' αὐτὸ πολύτιμη καταγραφὴ τῶν τίτλων τῶν βιβλίων καὶ μελετημάτων του ἀπὸ τὸν Μπενάκη (σσ. 49-66), για κάποια δυσεύρετα πλέον μικρὰ κείμενά του, πού ἀναδημοσιεύονται (σσ. 67-98), καὶ, τέλος, για τὶς ἀπαντήσεις του σὲ ἐρωτήματα σχετικὰ με τὴν ἐννοια τῆς παράδοσης, πού για πρώτη φορὰ βλέπουν τὸ φῶς τοῦ τύπου (σσ. 97-104).

Ἡ θεώρηση τῶν πρακτικῶν τῆς ἡμερίδας στὴ μνήμη τοῦ Τατάκη ἀπὸ τὴ «Ἐταιρεία Ἀνδρίων ἐπιστημόνων» ὡς μιᾶς ἀφετηρίας γιὰ τὴ διερεύνηση τῶν πτυχῶν τῆς σκέψης του δημιουργεῖ, ὡστόσο, καὶ τὴν προσδοκία τῆς ὑπέρβασης τῶν ἀφετηριῶν. Μὲ διαφορετικὴ διατύπωση: Ὅσο ἐπαινετέα προβάλλει ἢ προσπάθεια καταρχὴν τῶν ὀργανωτῶν καὶ τῶν εἰσηγητῶν τῆς ἡμερίδας καὶ στὴ συνέχεια τῶν ἐπιμελητῶν τῆς ἐκδοσης τῶν πρακτικῶν της, τόσο ἀπαραίτητη, ἂν ὄχι ἀναγκαῖα, ἐμφανίζεται πλέον, ἂν δὲν καθίσταται, ἡ διερεύνηση τῶν πτυχῶν τῆς σκέψης του, στίς ὁποῖες ἀναμφίβολα ἐμπερικλείονται πλεῖστα ὅσα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐκ μέρους μας ἀπάντηση τῶν ἐρωτημάτων τῆς αὐτογνωσίας, πού ἤδη διατυπώσαμε. Τὸ πόσο ἀποδοτικὴ θὰ εἶναι ὡς πρὸς ἑαυτό ἡ διερεύνηση αὐτὴ μᾶς ἀποκαλύπτεται, νομίζω, περίτρανα στὴν ἐργασία τῆς Σοφίας Γ. Τακουρλῆ «Τὸ πρόσωπο ὡς ἐρμηνευτικὸ ἐργαλεῖο στὸ ἔργο τοῦ Β.Ν. Τατάκη», πού δημοσιεύτηκε πρόσφατα (στὸν τόμο *Ἰμάτια φωτὸς ἀρρήτου - Διεπιστημονικὴ προσέγγιση τοῦ προσώπου*, ἐκδόσεις Π. Πουρναρᾶ, Φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ βιβλιοθήκη ἀρ. 51, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 175-187).

ΝΙΚΟΣ Κ. ΨΗΜΜΕΝΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ, *ΤΟ ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΑΘΩΩΝ*,
ΑΘΗΝΑ, «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» 2003.

Πάντα η κατάταξη διευκολύνει την αναφορά και την ανάλυση. Προσφέρει μήτρες ανάγνωσης και κατανόησης, παρέχει βάσεις ερμηνείας, -και παρερμηνείας, - επιτρέπει συγκρίσεις και συμπαραδηλώσεις και υποθάλπει συν-νοήσεις και παρανοήσεις. Σήμερα όμως καλούμαστε να μιλήσουμε για το βιβλίο που δεν είναι εύκολο να καταταχθεί σε ένα παραδοσιακό είδος.

Το βιβλίο του Παναγιώτη Νούτσου δεν είναι χρονικό,
δεν είναι αυτοβιογράφημα,

δεν αποτελεί σύνολο ταξιδιωτικών εντυπώσεων,

δεν είναι περιγραφή τόπων ή ανθρώπων,

δεν είναι δοκίμιο,

δεν είναι καν αυτό που, ελλείψει άλλης λέξης, ονομάζουν συνήθως αφήγημα.

Είναι ένα διαρκές και ίσως δύσβατο λόγω ακριβώς της μη ταξινομησιμότητάς του υφολογικό πείραμα που εμπλέκει μνήμες, ιδέες, στάσεις, πολιτικές απόψεις, αναπολήσεις και συνειρμούς. Αφήνει τον αναγνώστη μόνο και έκθετο να αποκρυπτογραφήσει ένα «αντικείμενο» που παραμένει συχνά ερμητικά κλειστό, ίσως και απρόσιτο.

Με αυτήν την έννοια, το «αντικείμενο» της γραφής τελικώς συμπίπτει με την ίδια την ασυγκράτητη «ροή» μιας γλώσσας η οποία παραμένει πρωτογονικά αυθόρμητη αλλά και έντεχνα επεξεργασμένη. Μιας γλώσσας που αρνείται να προκρούσει σε φραγμούς ή να υποκύψει σε καταναγκασμούς Ο Ν. απλώς γράφει. Και εμείς καλούμαστε να διαβάσουμε.

Έτσι, ο συγγραφέας επινοεί και πλάθει συνεχώς έναν ιδιαίτερο, ιδιόμορφο και ιδιόγραφο «δικό του» κόσμο, διαρρηγνύει τα κεκανονισμένα κελύφη, παραβαίνει όλους τους κανόνες, -θέτοντας και συνάμα ανατρέποντας τους, - συγχέει τα λογοτεχνικά είδη, αλλάζει τους ρυθμούς, ανακατεύει τους χρόνους, αναμειγνύει τις γραφές άλλων με τη δική του, εμπλέκει το πεζό με το έμμετρο, συνθέτει το σοβαρό με το καλαμπούρι, συγχέει το τσιτάτο με το σχόλιο, εμπλουτίζει την εμπειριστατωμένη γραμματολογική αναφορά με την ιστορική ειρωνία.

Με αυτόν τον τρόπο προτείνει και επιβάλλει πρωτόγνωρες συνυπάρξεις κόσμων, ιδεών και παραστάσεων. Και έτσι, η εκ πρώτης όψεως «συμβαντολογική» μορφή δεν αντιστοιχεί κατά κανένα τρόπο προς το περιεχόμενο. Μέσα από το καθ' υπόθεσιν και μόνον συμπτωματικό και εφήμερο που προκύπτει από τη καθημερινότητα, διαπραγματεύεται με το αμετάλλακτο και το αμετακίνητο βάθος των πραγμάτων. Και έτσι καταλήγει να επιχειρεί αφηγήσεις για το μη αφηγήσιμο και ερμηνείες για το μη ερμηνεύσιμο. Και αυτό δεν επιτυγχάνεται ευθέως αλλά προτείνεται πλαγίως μέσα από την επιλεκτική αναφορά σε κυριολεκτικά μυριάδες «πηγές» της ελληνικής και παγκόσμιας γραμματολογίας, που αλληλοδιαπλέκονται σε εκ πρώτης όψεως τυχαίες αλληλουχίες. Ίσως, λοιπόν, το ακριβές αντικείμενο του βιβλίου αυτού συνοψίζεται στην εξύμνηση και αφειδή χρησιμοποίηση ενός τεραστίου corpus μιας πάντα ιδιοπρόσωπης παιδείας στο όνομα μιας έμμουνα ιδιοπροσωπικής παιδιάς.

Ήδη ο τίτλος είναι θελκτικά ειρωνικός. Δεν γνωρίζω εάν ο Ν. παραπέμπει συνειδητά στο «ταξείδι των αθώων» του Μαρκ Τουαίν. Είναι όμως βέβαιο ότι ο συγγραφέας θα ήταν έτοιμος να μοιραστεί με τον αμερικανό συγγραφέα την εικονοκλασική θεώρηση ενός κόσμου, ο οποίος, όπως και η γλώσσα, είναι εκεί για να παρέχει τη δυνατότητα άν όχι να λύνουμε, τουλάχιστον να απολαμβάνουμε και να παίζουμε με τις αντιφάσεις. Και είναι επίσης πιθανό ότι μέσα στην ίδια σειρά ιδεών, θα ήταν έτοιμος να συνυπογράψει καθημερινά τη δήλωση του Τουαίν ότι «η είδηση για το θάνατο του ήταν υπερβολική». Η γραφή, η ανορθόδοξη και ορθόδοξη συνάμα γραφή που επιφυλάσσει στο εαυτό της το δικαίωμα της συνεχούς προφορικής ανατροπής, είναι πάντα εκεί ως τεκμήριο και αντικείμενο μιας ζωής που δεν τα βάζει κάτω.

Ήδη η μορφή που προτείνεται είναι πρωτάκουστα ανατρεπτική. Ο χρόνος του έργου στοιχίζεται και οργανώνεται πίσω από το τέχνασμα των πρώτων λεπτών, που απλώς υποκρύπτουν τα αόρατα δεύτερα που θα σηματοδοτούσαν τον μη χρόνο, την ίδια στιγμή που ο υποτιθέμενος τόπος, που ίσως να είναι και προσχηματικός, είναι το αιώνιο, αμετάλλακτο και αυτοαναπαράγόμενο Όρος. Τα λεπτά και τα δευτερόλεπτα οργιάζουν εκεί που ο χρόνος σταματά, η πλούσια και εκ πρώτης όψεως αυθαίρετη ακολουθία των συνειρμών διατρανώνει την αναγκαιότητά της εκεί που δεν χρειάζεται να υπάρχει ακολουθία. Διαβάζοντας και περιδιαβάζοντας στην αιωνιότητα ο Ν. φαίνεται λοιπόν να προβληματίζεται γύρω από την ειρωνεία της δικής του θνητής χρονικότητας, για τους φίλους και αναγνώστες του, τους πνευματικούς του ταγούς και για την ιστορία των εγκόσμιων που τον ταλανίζουν. Δεν είναι τυχαίο ότι συνομιλεί ταυτοχρόνως με την αρχαία ελληνική φιλοσοφία, τα πατερικά κείμενα και τον «παππού» Καρλ Μάρξ, τη Ρόζα Λούξε-

μπούργκ και τον Λούντβιχ Βιττγκενστάιν, συνθέτοντας το δικό του, οργανωμένα βέβαια ιδεολογικό και πολιτικό παρελθόν με ένα παρόν που αντιστέκεται στην οποιαδήποτε ταξινόμηση.

Υπό τας γραμμάς λοιπόν και μόνον διαβλέπει κανείς την πολιτική απογοήτευση, ίσως και την απόγνωση του συγγραφέα. Το όρος των Αθών του επιτρέπει ίσως να διαδηλώσει τη νοσταλγία του για μίαν άλλη εποχή, όπου η δική του αθωότητα είναι ακόμα αυτονόητα δυνατή, εις πείσμα ενός κόσμου ο οποίος εμφανίζεται πια ως βαθύτατα «ένοχος» όχι μόνο για τις αδικίες που προκαλεί και τους παραλογισμούς που εκτρέφει, αλλά ίσως ακόμα σημαντικότερο για τον απόλυτα υποκριτικό λόγο που εκκολάπτει συστηματικά και αδυσώπητα. Και γι αυτό ίσως να μπορεί ο συγγραφέας να παραπέμπει με έκδηλα ειρωνική διαθεση στη ρήση του Βιττγκένσταϊν: «ο φιλόσοφος χειρίζεται ένα ερώτημα όπως μια αρρώστια». Το πρόβλημα του κόσμου και της αλλαγής του αναλύεται πλέον από την απόσταση του Όρους με βάση τα νοσηρά του συμπτώματα. Έτσι, το ίδιο το ερώτημα παραμένει ως ψυχαναγκαστικά ίσως τιθέμενο, αλλά και ως μη λυόμενο αλλιώς, παρά μέσα από την πραγματική αλλά και νοματική του υπέρβαση.

Δεν θα επιχειρήσω να σταχυολογήσω συγκεκριμένα σημεία που τεκμηριώνουν αυτή τη στάση που καλλιεργείται με απόλυτη συνέπεια ύφους και ήθους. «Ο «άλλος κόσμος» τον οποίο δεν σταματά να ονειρεύεται και δεν παύει να αναπολεί δεν θα εμφανισθεί ούτε ως μουσείο του παρόντος ή του παρελθόντος ούτε ως προανάκρουσμα του μέλλοντος. Η ρώσικη επανάσταση απέληξε όπως απέληξε, ενώ η νέα πολιτική αίσθηση που είχε αναδυθεί το '68 εξέπνευσε και τίποτε δεν έχει μπει στη θέση της. Και αν λοιπόν ακόμα τον απασχολεί, ο Ν. δεν ασχολείται παρά μόνον ακροθιγώς με το ζήτημα της κοινωνικής ανατροπής και της επαναστατικής βίας. Η «πόλη του Κρόνου» όπου η επανάσταση τρώει τα παιδιά της δεν αναλύεται αλλά απλώς υπομιμνήσκειται, ίσως μάλιστα με κάποια δόση αμφιθυμίας. Ο συγγραφέας γνωρίζει καλά ότι δεν είναι πια σε θέση να υποδείξει λύσεις και να προτείνει «στρατηγικές».

Σε ένα όμως, και μόνο, σημείο, ο Ν. αφήνει την πολιτική του συνείδηση και στράτευση να ξετυλιχθεί ρητά και δίχως περιφράσεις. Το Πανεπιστήμιο, που συνοψίζει τη ζωή του, παραμένει ένας χώρος όπου, κατ' αναγκη, η ρητή του στράτευση είναι αδύνατον να παρακαμφθεί, ένας χώρος όπου η ειρωνεία εξαναγκάζεται από τα πράγματα να δώσει τη θέση της στην συνεχή ιερή αγανάκτηση που τον διακατέχει. Οι «εξουσιακοί μικρόκοσμοι» των πανεπιστημιακών αρχών, οι επαγγελματίες της άντλησης και διαχείρισης των απανταχού ερευνητικών κονδυλίων, τα περίπλοκα «οργανογράμματα» των ενδοιδρυματικών πελατειακών σχέσεων που δημιουργούνται και αναπαράγονται γύρω από τους μηχανισμούς παραγωγής «αναπτυξιακά χρη-

σιμης γνώσης», η φενάκη της «επιμόρφωσης», στιγμιαίας ή διαρκούς, δεν συγκεντρώνουν απλώς τους μύδρους του, αλλά τον οδηγούν στη ανυποκριτη έκφραση ενός ασυγκράτητα υπέρποντος «πολιτικού καημού» Έτσι η εκδίπλωση ενός «άλλου» εναλλακτικού πανεπιστημιακού κινήματος, η συλλογική δραστηριότητα των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας, η μάχη κατά της αδράνειας, της διάχυτης ιδιοτέλειας και του κυρίαρχου παραγωγικού ωφελιμισμού επιβάλλουν μίαν αέναη στράτευση όλων εκείνων που μετέχουν στο σύστημα. Η εκμετάλλευση των ανέργων πτυχιούχων από τους «αναδόχους», η συνεχής διαδικασία «ιδιωτικοποίησης» των ΑΕΙ που καλούνται να συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη, η περιστολή των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών αποτελούν τα κύρια μελλήματα του. Εδώ, για μια φορά, ο Ν. αφήνεται στο να ευαγγελίζεται την καθολική στράτευση την οποία δεν μπορεί η δεν τολμά πια να προβάλλει σε ό,τι αφορά το εν γένει κοινωνικό πρόβλημα. Παραδόξως όμως, σε αυτό ίσως να έγκειται εν τέλει η σοφία του: ως προς το «Όλο», τίποτε δεν μπορεί ποτέ να τέμνεται οριστικά, και όλα παραμένουν ρευστά, ανοικτά και αμφίσημα εις πείσμα των πάντων. Δεν έχουμε τη δύναμη να τα βάλουμε με την πανουργία της ιστορίας. Όταν όμως εμπλεκόμαστε στους μικροκοσμούς που μας περιβάλλουν, μπορούμε και οφείλουμε να δίνουμε όλες τις προκείμενες μάχες, στο στενά έστω πλαίσιο της επαγγελματικής και ηθικής μας θέσης. Από εκεί και πέρα βέβαια, ο καθένας δικαιούται να αναπολεί, να παίζει, να ειρωνεύεται και να νοσταλγεί.

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ

Τ Μ Η Μ Α
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΟΕΔΡΙΑ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
Καθηγητή του Τομέα Παιδαγωγικής

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Ο
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ ΕΤΟΥΣ
2002 - 2003

**Ι. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ
(Δ.Ε.Π.)**

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ/ΤΡΙΕΣ

1. ΓΕΩΡΓΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
2. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΚΟΤΟΒΟΣ
3. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΥΡΟΓΙΩΡΓΟΣ
4. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ
5. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΝΟΥΤΣΟΣ
6. ΕΥΘΥΜΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
7. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
8. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΑΣΙΝΟΣ
9. ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ

1. ΧΡΙΣΤΟΣ ΤΕΖΑΣ

ΕΠΙΚΟΥΡΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ/ΤΡΙΕΣ

1. ΜΑΡΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
2. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΔΡΟΣΟΣ
3. ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΑΜΠΑΤΖΑΚΗ
4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΡΑΓΚΟΣ
5. ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
6. ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΑΠΑΔΙΩΤΗ
7. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
8. ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΠΑΣΤΥΛΙΑΝΟΥ
9. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
10. ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΡΕΛΟΡΕΝΤΖΟΣ
11. ΕΛΕΝΗ ΣΙΑΝΟΥ

ΛΕΚΤΟΡΕΣ

1. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ
2. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΥΜΑΚΗΣ
3. ΕΛΕΝΗ ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ
4. ΛΟΥΤΣΙΑΝΑ ΜΠΕΝΙΝΚΑΖΑ
5. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΟΓΙΑΝΝΗΣ
6. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΙΑΚΑΡΗΣ

II. ΒΟΗΘΟΙ

1. ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΟΛΩΜΟΥ - ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

III. ΕΙΔΙΚΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ-ΤΕΧΝΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ (Ε.Δ.Τ.Π.)

1. ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ
2. ANNA - ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΛΟΥΤΣΑΡΗ
3. ΕΥΔΟΚΙΑ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ - ΛΕΒΕΝΤΗ
4. ΒΑΓΙΑ ΤΣΑΛΙΟΥ

IV. ΔΑΚΤΥΛΟΓΡΑΦΟΙ

1. ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΠΑ

V. ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗ

ΛΟΙΠΑ ΜΕΛΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

1. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
2. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΡΑΝΟΣ
3. ΕΛΕΝΗ ΣΤΡΟΥΓΓΑΡΗ
4. ΟΛΓΑ ΧΑΪΔΑ

VI. ΦΟΙΤΗΤΕΣ /ΤΡΙΕΣ

1. Εγγραφή φοιτητών κατά το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003.

Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003 έκαναν την εγγραφή τους στο Τμήμα Φ.Π.Ψ. 1398 φοιτητές (-τριες), κατανεμημένοι ως εξής κατά εξαμήνα:

Α' και Β' εξαμ.	303
Γ' και Δ' εξαμ.	236
Ε' και ΣΤ' εξαμ.	182
Ζ' και Η' εξαμ.	164
επί πτυχίω	508

ΣΥΝΟΛΟ 1398

2. Πτυχιούχοι

Κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους 2002-2003 έλαβαν πτυχίο από το Τμήμα Φ.Π.Ψ. 144 φοιτητές (-τριες).

Πλήρη κατάλογο των πτυχιούχων (2002-2003) βλ. παρακάτω, σσ. 371-381

VII. ΥΠΟΨΗΦΙΟΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΕΣ

Στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας εκπονούνται 176 διδακτορικές διατριβές.

Τομέας Φιλοσοφίας

α) Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης: 39

β) Υποψήφιοι δαδάκτορες: 60

Τομέας Παιδαγωγικής: 93

Τομέας Ψυχολογίας: 23

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγήτρια του Τομέα Φιλοσοφίας

Α'. Συμμετοχή σε συνέδρια:

1. Συμπόσιο "Freiheit in der europäischen Politik und im Islam" που διοργανώθηκε στο Tübingen (Γερμανία) στις 20 Ιουλίου 2002 για τα ογδόντα χρόνια του Καθηγητή Johannes Schwartländer και τ. Διευθυντή του φιλοσοφικού προγράμματος «Ανθρώπινα Δικαιώματα» στο Πανεπιστήμιο του Tübingen, ο οποίος ήταν δάσκαλος της. Συμμετοχή με παρέμβαση.
2. Συνέδριο Αισθητικής της Εκτελεστικής Επιτροπής της Διεθνούς Ενώσεως Αισθητικής με θέμα "New Perspectives in Aesthetics and Philosophy of Art" και με εισηγητές τα μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ενώσεως, το οποίο διοργανώθηκε στην Αθήνα από 16-19 Μαΐου 2003 από την Ελληνική Εταιρεία Αισθητικής με χορηγία του Ιδρύματος Παναγιώτη και Έφης Μιχαήλ. Συμμετοχή με παρέμβαση.
3. Εικοστό Πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο Φιλοσοφίας με θέμα "Philosophy Facing World Problems", το οποίο διοργανώθηκε από την Διεθνή Ομοσπονδία Φιλοσοφικών Εταιρειών (FISP) στην Κωνσταντινούπολη από 10 έως 17 Αυγούστου 2003. Τίτλος ανακοίνωσης: "Toward a Hermeneutic Anthropology of Human Rights".

Β'. Δημοσιεύσεις - Συνεργασία σε εκδόσεις:

1. "Bibliographie. Abhandlungen zur Hegel-Forschung 1997 und 1998". Zusammenstellung und Redaktion Nikolaj Plotnikov (Hagen), in: *Hegel-Studien*, Hamburg, 35(2000), σ. 241-381. Βλ. σ. 241: "Für diesen Band haben Berichte verfaßt oder bearbeitet: Edgardo Albizu (Lima), Gabriel Amengual (Palma de Mallorca), Georgia Apostolopoulou (Ioannina), Edmundo Balsemao Pires (Coimbra), Gabriela Baptist (Roma) u.a.".
2. «Ο Κονδύλης και το ζήτημα της κοσμοεικόνας», στο: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας (εκδ.), *Παναγιώτης Κονδύλης*. Για την «Κοινωνική Οντολογία». Επιστημονική ημερίδα. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2001, σ. 119-132.
3. *Πρακτικά, Πρώτο Μεσογειακό Συνέδριο Αισθητικής «Η Αισθητική στην αρχή της τρίτης χιλιετίας»* Αθήνα, 6-8 Νοεμβρίου 2000 (= *Χρονικά Αισθητικής*, τόμοι 41A/2001-2002, 41B/2001-2002). Εκδοτική Επιτροπή: Γ. Αναγνωστόπουλος, Γ. Αποστολοπούλου, Τ. Πεντζοπούλου-Βαλαλά, Δ. Ζήβας, Λ. Μπενάκης, Μ. Παττίχη, Α. Περιστέρακη.
4. «Η αισθητική της φύσης και τα όριά της». στα: *Πρακτικά, Πρώτο Μεσογειακό Συνέδριο Αισθητικής*, ό.π. (= *Χρονικά Αισθητικής* τόμος 41B/2001-2002) σ. 453-464, αγγλική περίληψη: "The Aesthetics of Nature and its Limits", ό.π. σ. 802.

5. «Η φιλοσοφία των λουλουδιών του Βρεττάκου ως ποιητική του φωτός», στα: *Πρακτικά του Στ' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών* (Τρίπολις 24-29 Σεπτεμβρίου 2000). Τόμος Γ'. Αθήνα, 2001-2002 σ. 522-537, Αγγλική περίληψη: "The Philosophy of Flowers of Vrettakos as a poetics of light", ό.π. σ. 537.
6. «Έπαινος Λίνου Μπενάκη», στο: Α. Γ. Μπενάκης, *Βυζαντινή Φιλοσοφία*. Κείμενα και μελέτες. Αθήνα, 2002 σ. 683-689 (= Γ. Αποστολοπούλου, Έπαινος Λίνου Μπενάκη, στη: *Δωδώνη* 25/1996 Μέρος τρίτο σ. 193-199).
7. Βιβλιοκρισία: "Andreas Arndt, *Dialektik und Reflexion*. Hamburg, 1994" στη: *Δωδώνη* 31 (2002)/3, σ. 318-322.
8. Βιβλιοκρισία: "Gregor Schöllgen, *Max Weber*. München, 1998", στη: *Δωδώνη*, 31 (2002)/3, σ. 323-324.
9. Βιβλιοκρισία: "Erich Heintel, *Gesammelte Abhandlungen* Bde. 7-9. Stuttgart-Bad Cannstatt, 2000-2001", στη: *Δωδώνη*, 31 (2002)/3, σ. 325-329.
10. "Hellenistyczne Towarzystwo Estetyczne", στο: *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Estetycznego*, 2 (2003) σ. 2-3.
11. "Welterfahrung und Kunsterfahrung", στο: K. Gloy (Hrg.), *Kunst und Philosophie*. Wien, 2003 σ. 43-59.
12. Συμμετείχε στην προετοιμασία της ηλεκτρονικής έκδοσης της επιστημονικής αλληλογραφίας του Friedrich H. Tenbruck, άλλοτε καθηγητή της κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Tübingen (Γερμανία) ο οποίος ήταν δάσκαλός της.

Γ' Άλλες επιστημονικές δραστηριότητες:

1. Κατά την τελετή αναγόρευσης παρουσίασε το φιλοσοφικό έργο της Καθηγήτριας της Φιλοσοφίας Karen Gloy (Πανεπιστήμιο της Λουκέρνης, Ελβετία), στην οποία απονεμήθηκε ο τίτλος της Επιτίμου Διδάκτορος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στις 16 Οκτωβρίου 2002.
2. Ήταν πρόεδρος της εισηγητικής επιτροπής για την μονιμοποίηση μέλους ΔΕΠ στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Κοινωνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κρήτης (Νοέμβριος 2002 - Ιανουάριος 2003).
3. Συμμετείχε στο Διαπανεπιστημιακό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Φιλοσοφία: Γνώση, Αξίες και Κοινωνία», το οποίο διεξάγεται στον Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Κρήτης.
4. Στο πλαίσιο του ίδιου μεταπτυχιακού προγράμματος επισκέφθηκε τον Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Κρήτης από 18 έως 20 Μαρτίου 2003.
5. Ήταν μέλος εκλεκτορικού σώματος για την εκλογή μέλους ΔΕΠ στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Απρίλιος 2003-Ιούλιος 2003).
6. Ως επιβλέπουσα για την διδακτορική διατριβή της Βοηθού Βασιλικής Σολωμού-Παπανικολάου ήταν πρόεδρος της εξεταστικής επιτροπής για την κρίση της διδακτορικής διατριβής. Τίτλος της διατριβής: «Ανθρώπινος βίος και ηδονή κατά τον Πλάτωνα». Δημόσια υποστήριξη της διατριβής: 30 Μαΐου 2003. Αναγόρευση της κ. Σολωμού-Παπανικολάου σε Διδάκτορα Φιλοσοφίας: 3 Ιουνίου 2003.
7. Ως επιβλέπουσα για την διδακτορική διατριβή της Εκπαιδευτικού Αικατερίνης Μπάκα ήταν πρόεδρος της εξεταστικής επιτροπής για την κρίση της διδακτορικής διατριβής. Τίτλος της διατριβής: «Η θεωρία της δικαιοσύνης του Rawls και η πολιτική ανθρωπολογία του Αριστοτέλους. Συστηματική έρευνα με έμφαση στο ζήτημα της "πρωταρχικής θέσης"». Δημόσια υποστήριξη της διατριβής: 9 Ιουνίου 2003. Αναγόρευση της κ. Μπάκα σε Διδάκτορα Φιλοσοφίας: 18 Ιουνίου 2003.

8. Συμμετείχε στο Διαπανεπιστημιακό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ελληνική Φιλοσοφία - Φιλοσοφία των Επιστημών», το οποίο διεξάγεται στον Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
9. Ήταν επιστημονική υπεύθυνη του ερευνητικού προγράμματος «Νεοπλατωνική Μεταφυσική» (μη υπαγομένου στο ΕΠΕΑΕΚ) και ασχολήθηκε με την παραγγελία ειδικής βιβλιογραφίας και με την εποπτεία της έρευνας της Διδάκτορος Ευαγγελίας Γκίτζα που ήταν υπότροφος του προγράμματος. Η Διδάκτωρ Ευαγγελία Γκίτζα εκπόνησε και υπέβαλε μονογραφία με τον τίτλο «Φύση και τέχνη στη φιλοσοφία του Πλωτίνου». Το πρόγραμμα επιχορηγήθηκε από το Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχαηλίου.
10. Στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Νέα Αισθητική» (μη υπαγομένου στο ΕΠΕΑΕΚ), του οποίου έχει την εποπτεία, συνεργάζεται με την κ. Αικατερίνη Κορδούλη, Επιμελήτρια χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος για την έκδοση ενός νεοελληνικού χειρογράφου με κείμενο περί Αισθητικής.
11. Σύμφωνα με σχετική απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του Τμήματος στην συνεδρία 246/11.6.2003 ορίστηκε Διευθύντρια του «Εργαστηρίου Πλωτινικών Ερευνών», το οποίο ιδρύθηκε με το Π. Δ. 107/2003 που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 98/29.4.2003 (τ. Α'). Το Εργαστήριο ιδρύθηκε με πρόταση της Γεωργίας Αποστολοπούλου.
12. Είχε την επιστημονική εποπτεία της ελληνικής μετάφρασης του έργου του Arnold Berleant, *The Aesthetics of Environment*, Philadelphia, Temple University Press, 1992 και συντόνισε την ομάδα εργασίας, στην οποία συμμετείχαν η κ. Μυρτώ Αντωνοπούλου, Συνεργάτης του Ιδρύματος Παναγιώτη και Έφης Μιχαηλίου, και ο κ. Ν. Γκόργιας, υποψήφιος Διδάκτωρ Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Liverpool. Η ελληνική μετάφραση είναι υπό εκτύπωση: Α. Berleant (Α. Μπερλίντ), *Η Αισθητική του περιβάλλοντος. Μετάφραση Μ. Αντωνοπούλου - Ν. Γκόργιας. Επιστημονική επιμέλεια - Επιλεγόμενα Γ. Αποστολοπούλου. Αθήνα, Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχαηλίου.*

Δ'. Διδακτικό έργο ακαδημαϊκού έτους 2002-2003:

1. Χειμερινό εξάμηνο 2002-2003:

- α. Προπτυχιακό πρόγραμμα.
Αισθητική - Φιλοσοφία της λογοτεχνίας: Ο Βίνκελμαν και το ωραίο της τέχνης.
- β. Μεταπτυχιακό πρόγραμμα.
Αισθητική: Η θεωρία του Αντόρνο για το έργο τέχνης

2. Εαρινό εξάμηνο 2003:

- α. Προπτυχιακό πρόγραμμα.
Νεότερη και σύγχρονη φιλοσοφία (Α' κύκλου): Από τον Ντεκάρτ στον Καντ.
- β. Μεταπτυχιακό πρόγραμμα.
Αισθητική: Ο Χέγκελ και ο προσδιορισμός της Αισθητικής.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ, Καθηγητής του Τομέα Φιλοσοφίας.

Α'. Διαλέξεις - Ομιλίες:

1. Παρουσίαση (μαζί με τους Δημήτρη Δασκαλόπουλο και Τίτο Πατριώ) του βιβλίου μου: *Στην αυγή του νέου αιώνα* (Αθήνα, «Στοά του Βιβλίου» 1.11.2002).

2. Παρουσίαση του βιβλίου: *Έξοδος ονείρου του Δημήτρη Παπαχρήστου* (ΕΗΜ, Ιωάννινα 3.12.2002).
3. «Ξεκλειδώνοντας το φιλοσοφικό κείμενο» (Τμήμα Φ.Κ.Σ. Παν/μίου Κρήτης, Τομέας Φιλοσοφίας, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Φιλοσοφίας: «Γνώση, Αξίες και Κοινωνία», Ρέθυμνο 24.2.2003).
4. «Για τον Χρ. Αναστασιάδη» (ΕΣΗΕΑ, Αθήνα 25.2.2003).
5. «Η εξέλιξη των βιολογικών επιστημών από τη σκοπιά των κοινωνικών επιστημών» (ΕΗΜ, Ιωάννινα 19.3.2003).
6. Παρουσίαση του ΠΜΣ: «Ελληνική Φιλοσοφία-Φιλοσοφία των Επιστημών» («Γραφείο Διασύνδεσης, Σπουδών και Σταδιοδρομίας» Πανεπιστημίου Ιωαννίνων 26.3.2003).
7. Παρουσίαση του βιβλίου: *Μέσα από την Ελλάδα του Κώστα Σκανδαλίδη* (Δήμος Ηρακλειδών, Καρδάμενα Κω 28.4.2003).
8. «La búsqueda de la identidad y los límites de la diferencia» (Departamento de Filosofía, Πανεπιστήμιο της Γρανάδας 9.5.2003).
9. Παρουσίαση του βιβλίου: *Βέβηλη πτήση του Βασίλη Γκουρογιάννη* (Βιβλιοπωλείο «Ενδοχώρα», Ιωάννινα 23.5.2003).
10. Παρουσίαση (μαζί με τους Μίμη Ανδρουλάκη, Δημήτρη Παπαχρήστο και Κων/νο Τσουκαλά) του βιβλίου μου: *Το Όρος των αθών* (Αθήνα, «Στοά του Βιβλίου» 6.9.2003).

Β'. Επιστημονικά συνέδρια:

1. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, «Γιωσέφ Ελιγιά» (Ιωάννινα 9.1.2002), με την ανακοίνωση: *Γιωσέφ Ελιγιά. Τα ανοιχτά προβλήματα της έρευνας.*
2. Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου, «Η Αριστερά στη σύγχρονη εποχή» (Αθήνα 27.2.έως 2.3.2002), με την ανακοίνωση: *Η Αριστερά γράφοντας και ξαναγράφοντας την ιστορία της.*
3. Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών και Τμήμα Φιλολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης, «Η Ελλάδα των νησιών» (Ρέθυμνο 10-12.5.2002), με την ανακοίνωση: *Οι επίγονοι του επτανησιακού ριζοσπαστισμού και η συζυγία εθνικού και κοινωνικού ζητήματος.*
4. Τομέας Μεσαιωνικής και Νεοελληνικής Φιλολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων, «Τάσος Λειβαδίτης» (Ιωάννινα 13 και 14.11.2002), με την ανακοίνωση: *«Αυτηθείτε τους ποιητές που τους τρελαίνουν δύο δεκατομμύρια εκδοχές για ένα μοναδικό κόσμο»: η περίπτωση του Τάσου Λειβαδίτη.*
5. The Council for Research in Values and Philosophy, Πανεπιστήμιο της Washington, «The Dialogue of Cultural Traditions: A Global Perspective» (Intabul Kültür University, Κων/πολη 8 και 9.8.2003), με την ανακοίνωση: *In Search of "Identity": The Fluid Boundaries between the "Right to Difference" and "Entrenchment in Difference".*
6. Τομέας Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Δήμος Μουσούρων Χανίων, «Τα προβλήματα του πολιτισμού στο σύγχρονο κόσμο» (Σκηές Χανίων 20 και 21.8.2003), με την ανακοίνωση: *Οι πολιτικές για τον πολιτισμό.*
7. Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου, «ΙΓ' Πολιτιστικό Συμπόσιο», (Λειψοί 27-29.8.2003), με την ανακοίνωση: *Η δυναμική του «εναλλακτικού τουρισμού». Η περίπτωση των Λειψών.*

Γ'. Δημοσιεύσεις:

1. Τομέας Φιλοσοφίας Παν/μιου Ιωαννίνων (επιμ.), *Ludwig Wittgenstein*, Ιωάννινα 2002, σσ. 114, όπου: «Προσφώνηση» (9-16) και «Χρήση, χρήμα και χρησμός», (95-107).
2. «Μια πόλη στη λογοτεχνία», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, τχ. 2 (Οκτώβριος 2002), 253-258.
3. «Εφτά ποιήματα», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, τχ. 2 (Οκτώβριος 2002) 400-405.
4. «'Social Exclusion' and 'Human Rights'», *Δωδώνη*, μέρος τρίτο, ΛΑ' (2002) 13-22.
5. «Ένας άλλος 'βλος' του Πυθαγόρα», *Δωδώνη*, μέρος τρίτο, ΛΑ' (2002) 309-315.
6. «Για το φαινόμενο του 'Νεοελληνικού Διαφωτισμού'. Το παράδειγμα της Ηπείρου», *Ζωσιμάδες*, τχ. 3 (Ιαν.-Μάρτ. 2003) 23-27.
7. «Έξι ποιήματα», *Θέματα Λογοτεχνίας*, τχ. 22 (Ιαν.-Απρ. 2003) 188-190.
8. Τομέας Φιλοσοφίας Παν/μιου Ιωαννίνων (επιμ.), *Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Συνιστά παράδειγμα το μάθημα της Φιλοσοφίας*, Ιωάννινα 2003, σσ. 100, όπου: «Προσφώνηση» (9) και «Τηλεξουσία και τηλεκπαίδευση» (79-98).
9. «Λίγο πριν την Απελευθέρωση», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, περ. Β', τχ. 3 (Φεβρ. 2003) 21-24.
10. «Πέντε ποιήματα», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, περ. Β', τχ. 3 (Φεβρ. 2003) 548-550.
11. "Christian Wolff und die neugriechische Aufklärung" (με ελληνική περίληψη). στο: G. S. Henrich (επιμ.), *Eugenios Vulgaris und die neugriechische Aufklärung*, Leipzig 2003, 76-83.
12. «Σχολείο και 'ετερότητα'», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τχ. 129 (Μάρτ.-Απρ. 2003) 42-44.
13. «Οχτώ ποιήματα», *Μανδραγόρας*, τχ. 29 (Απρ. 2003) 13.
14. «Για το χρόνο που 'υποκλέπτουμε'. Δ. Παπαχρήστος: 'Εξοδος ονείρου», *Μανδραγόρας*, τχ. 29 (Απρ. 2003) 111-113.
15. «Προβληματισμοί από τη σκοπιά της 'Γενετικής' του κοινωνικού περιβάλλοντος», στο: «Φιλητάς», *Η πρόοδος των βιολογικών επιστημών - Βοηθική και δεοντολογία*, Κως 2003, 33-46.
16. «'Αναζητώντας ταυτότητα': Τα ρευστά όρια ανάμεσα στο 'δικαίωμα στη διαφορά' και στην 'περιχαράκωση στη διαφορά'» και «Επιλεγόμενα», στο: Εταιρεία Παιδείας και Πολιτισμού «Εντελέχεια», *Πολιτιστικές «ταυτότητες» και «παγκοσμιοποίηση»*, Αθήνα 2003, 109-122 και 191.
17. *Ο ποιητής Τάσος Λειβαδίτης*, Ιωάννινα 2003, σσ. 64.
18. *Το 'Όρος των αθώων*, Αθήνα, «Ελληνικά Γράμματα» 2003, σσ. 251.
19. "In Search of 'Identity': The Fluid Boundaries between the 'Right to Difference' and 'Entrenchment in Difference'", στο: Council for Research in Values and Philosophy, *The Dialogue of Cultural Tradition*, Instabul 2003, 65-68.
20. «Για την αντιστροφή των όρων μαθητείας», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τχ. 131 (Ιουλ.-Αύγ. 2003) 144-147.

Δ'. Διδακτικό έργο:

Δίδαξε στους φοιτητές των τριών Τμημάτων της Φιλοσοφικής Σχολής:

Χειμερινό εξάμηνο 2002/2003

Κοινωνική και Πολιτική Φιλοσοφία: Στην αυγή του νέου αιώνα: Ανατέμνοντας την κοινωνία που αναδύεται.

Εαρινό εξάμηνο 2003:

Εκπαιδευτική άδεια.

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών:

«Ελληνική Φιλοσοφία - Φιλοσοφία των Επιστημών»

Χειμερινό εξάμηνο 2002/2003

Ερευνητική Μεθοδολογία: 'Όροι συγκρότησης ενός Λεξικού φιλοσοφίας.

Εαρινό εξάμηνο 2003:

Εκπαιδευτική άδεια.

Ε'. Άλλες δραστηριότητες:

- * Μέλος εκλεκτορικών σωμάτων σε διάφορα Τμήματα άλλων Πανεπιστημίων.
- * Διευθυντής Μεταπτυχιακών Σπουδών Φιλοσοφίας.
- * Υπεύθυνος του Π.Μ.Σ.: «Ελληνική Φιλοσοφία - Φιλοσοφία των Επιστημών» (ΕΠΕΑΕΚ).
- * Αναπλ. μέλος του Εφορευτικού Συμβουλίου της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος.
- * Μέλος Δ.Σ. του «Μετσόβιου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας» του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνίου.
- * Μέλος Δ.Σ. της Εταιρείας Πολιτικού Προβληματισμού «Ν. Πουλαντζάς».
- * Μέλος του «Ομίλου Διάσωσης και Μελέτης Αρχείων Αριστερής Αντιπολίτευσης».
- * Αρθρογραφία στον τοπικό και στον αθηναϊκό Τύπο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΡΕΛΟΡΕΝΤΖΟΣ, Επίκουρος καθηγητής του Τομέα Φιλοσοφίας.

Α'. Επιστημονικά συνέδρια:

1. Εταιρεία Αριστοτελικών Μελετών «Το Λύκειον», Δ' Πανελλήνιο Συνέδριο Φιλοσοφίας με θέμα: «Φιλοσοφία της ιστορίας και του πολιτισμού» (Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 17-18.10.2002), με την ανακοίνωση: «Η φιλοσοφία της ιστορίας του Condorcet».
2. Πανεπιστήμιο Paris I-Panthéon-Sorbonne, Διεθνές συνέδριο με θέμα: «Dieu et l'âme dans les *Cogitata Metaphysica* de Spinoza» (Παρίσι, 18.1.2003), με την ανακοίνωση: «La théorie de la volonté et de la liberté dans les *Cogitata Metaphysica* de Spinoza».
3. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας, και Επιτροπή πολιτιστικών και κοινωνικών θεμάτων Δήμου Μουσούρων, Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα: «Το πρόβλημα του πολιτισμού στο σύγχρονο κόσμο» (Σκηνές, νομός Χανίων 20-21.8.2003), με την ανακοίνωση: «Η επικαιρότητα του φιλοσοφικού στοχασμού του J.G. Herder σχετικά με την πολλαπλότητα των πολιτισμών και την ενότητα της ιστορίας».
4. Centre Universitaire de Luxembourg, 6ο Διεθνές Συνέδριο Γαλλόφωνων Καντιανών Σπουδών (VIe Congrès de la Société d'études kantienne de langue française) με θέμα: «Les sources de la philosophie kantienne aux 17e et 18e

siècles» (Luxembourg, 25-28.9.2003), με την ανακοίνωση: «L' influence de Rousseau sur la théorie kantienne de l'histoire».

Β'. Διαλέξεις - Ομιλίες:

1. «Ο σωκρατισμός του Eric Weil» (Σεμινάριο της Εταιρείας Αριστοτελικών Μελετών: «Το Λύκειον», Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων, Αθήνα, 19.12.2002).
2. «Φιλοσοφία και βία στο έργο του Eric Weil» (Διαρκές Σεμινάριο Θεωρίας και Επιστημολογίας των Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα, 6.2.2002).

Γ'. Δημοσιεύσεις:

1. «Σχετικισμός και κανονιστικότητα στην ηθική και πολιτική φιλοσοφία του Σπινόζα» *Αξιολογικά* (εξαμηνιαία έκδοση θεωρίας και κριτικής, εκδ. Εξάντας, Αθήνα), ειδικό τεύχος 2 με θέμα: Σπινόζα: Προς την ελευθερία. Δέκα σύγχρονες ελληνικές μελέτες, Νοέμβριος 2002, σσ. 67-110.
2. «Πτυχές του στοχασμού του "τρίτου Wittgenstein": Η συμβολή του Jacques Bouveresse» στο συλλογικό τόμο: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Τομέας Φιλοσοφίας, Επιστημονική ημερίδα: *Ludwig Wittgenstein. Πενήντα χρόνια από το θάνατό του (Ιωάννινα, 28 Μαΐου 2001)*, επιμέλεια: Παναγιώτης Νούτσος, Ιωάννινα, 2002, σσ. 43-93.
3. «Ένα μεταπτυχιακό μάθημα σύγχρονης φιλοσοφίας με θέμα: «Εισαγωγή στη φιλοσοφία του Henri Bergson» στο συλλογικό τόμο: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Τομέας Φιλοσοφίας, Επιστημονική ημερίδα: *Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Συνιστά παράδειγμα το μάθημα της φιλοσοφίας;* επιμέλεια: Παναγιώτης Νούτσος, Ιωάννινα, 2003, σσ. 47-78.
4. «Η πλατωνική αντίληψη για την καταγωγή της πολιτικής κοινωνίας στους *Νόμους* σε συσχετισμό προς άλλες αρχαίες και νεότερες θεωρίες» στο συλλογικό τόμο: Πανεπιστήμιο Αθηνών. Φιλοσοφική και Νομική Σχολή, *Πλάτωνος Νόμοι. Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (7-8 Μαΐου 2001)*, επιμέλεια: Εμμ. Μικρογιαννάκης, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003, σσ. 89-122.

Δ'. Βιβλιοκρισίες:

1. Παναγιώτη Δόικου: *Spinoza: Φαντασία, γνώση και προφητεία* (Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000): κριτική παρουσίαση στη φιλοσοφική επιθεώρηση *Archives de philosophie*, Παρίσι, τόμος 65, τεύχος 4 (Οκτ.-Δεκ. 2002), BBS XXIV, σελ. 746-747.

Ε'. Διδακτικό έργο ακαδημαϊκού έτους 2002-2003:

1. Χειμερινό εξάμηνο 2002-2003:
 - α. Προπτυχιακό πρόγραμμα.
Νεότερη και σύγχρονη φιλοσοφία: *Αναπαραστάσεις του Σωκράτη από την Αναγέννηση έως σήμερα.*
 - β. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών: «Ελληνική Φιλοσοφία - Φιλοσοφία των Επιστημών».
Νεότερη και σύγχρονη φιλοσοφία: *Spinoza, Ηθική.*
2. Εαρινό εξάμηνο 2003:
 - α. Προπτυχιακό πρόγραμμα.
Νεότερη και Σύγχρονη Φιλοσοφία: *Εισαγωγή στη φιλοσοφία του Henri Bergson.*

β. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών: «Ελληνική Φιλοσοφία - Φιλοσοφία των Επιστημών».

Νεότερη και σύγχρονη φιλοσοφία: *Η φιλοσοφία του Jean-Jacques Rousseau*.

Στ'. Άλλες επιστημονικές - πανεπιστημιακές δραστηριότητες:

1. Μέλος εξεταστικών επιτροπών για διδακτορικές και μεταπτυχιακές διπλωματικές εργασίες:
 - α. Χρήστος Γρηγορίου, *Από τον Burke στον Hayek. Από την παράδοση στην «αυθόρμητη τάξη»*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Ιωάννινα 2002 (Δημόσια υποστήριξη: 9.10.2002).
 - β. Λυδία Παπαζήση, *Το πρόβλημα της νοητικής εξεικόνισης*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Ιωάννινα 2002 (Δημόσια υποστήριξη: 10.10.2002).
 - γ. Βασιλική Σιούφα, *Η κριτική του κοινοτισμού στο φιλελευθερισμό. Alasdair MacIntyre και Charles Taylor*. Διδακτορική διατριβή. Ιωάννινα 2002 (Δημόσια υποστήριξη: 23.10.2002).
 - δ. Ειρήνη Μπετείνη, *Η φρόνηση ως προϋπόθεση της πράξης στους πρώιμους πλατωνικούς διαλόγους*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Ιωάννινα 2003 (Δημόσια υποστήριξη: 28.1.2003).
 - ε. Ελένη Ρούμκου, *Η έννοια του φιλοσοφείν στο έργο του Κορνήλιου Καστοριάδη*. Διδακτορική διατριβή. Ιωάννινα 2003 (Δημόσια υποστήριξη: 29.5.2003).
 - στ. Βασιλική Π. Σολωμού-Παπανικολάου, *Ανθρώπινος βίος και ηδονή κατά τον Πλάτωνα*. Διδακτορική διατριβή. Ιωάννινα 2003 (Δημόσια υποστήριξη: 30.5.2003).
 - ζ. Αγλαΐα Μελά, John Rawls: *Το πρόβλημα της δικαιολόγησης των αρχών δικαιοσύνης. Συναίνεση και δεσμευτικότητα*. Διδακτορική διατριβή. Ιωάννινα 2003 (Δημόσια υποστήριξη: 9.6.2003).
 - η. Άννα Μπουκουβάλα, *Η έννοια της επιθυμίας στο έργο του Spinoza*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Ιωάννινα 2003 (Δημόσια υποστήριξη: 9.6.2003).
 - θ. Μέλος τριμελών Επιτροπών για την εκπόνηση Μεταπτυχιακών διπλωματικών εργασιών και Διδακτορικών Διατριβών.
2. Μέλος της τριμελούς εισηγητικής επιτροπής για την πλήρωση μίας θέσης λέκτορα ή επίκουρου καθηγητή στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ερευνητικό αντικείμενο: Φιλοσοφία των Επιστημών [άνοιξη 2003].
3. Εξεταστής για τη χορήγηση της «Υποτροφίας Ιδρύματος Παναγιώτη και Έφης Μιχελή» στο πεδίο της Αισθητικής και της Φιλοσοφίας της Τέχνης κατά το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ, Επίκουρος Καθηγητής του Τομέα Φιλοσοφίας.

Α'. Συμμετοχή σε Συνέδρια - Διαλέξεις:

1. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών — Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας — Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών / Ε.Ι.Ε.: «Βυζάντιο-Βενετία-Νεώτερος Ελληνισμός. Μια περιπλάνηση στον Κόσμο της Ελληνικής Επιστημονικής Σκέψης», Αθήνα 7-8 Νοεμβρίου 2003. Θέματα των ανακοινώσεων:

- α. Ο μεσαιωνικός αριστοτελισμός ως πλαίσιο της φιλοσοφικής διδασκαλίας στη Βενετία κατά τον 17ο αιώνα: το παράδειγμα του Ματθαίου (Μελετίου) Τυπάλδου.
 β. Προβλήματα πατρότητας ενός ανωνύμου φιλοσοφικού έργου: Γρηγόριος (Γεώργιος) Κονταρής *νελ* Γεώργιος Σουγδουρής. [Σε συνεργασία με τον Χαρίτωνα Καρανάσιο (Κ.Ε.Μ.Ν.Ε.)].
2. Ινστιτούτο Φιλοσοφικών Ερευνών: Σεμινάρια Ιστοριοφιλοσοφικού Λόγου. ΙΑ' Κύκλος. Πάτρα, Αίθουσα Διαλέξεων του Μεγάλου Λόγου και Τέχνης, 27 Νοεμβρίου 2003. Θέμα διάλεξης: *Νεοελληνική Φιλοσοφία και Ευρωπαϊκή Σκέψη. Ερμηνευτικές οριοθετήσεις με βάση χειρόγραφα τεκμήρια (15ος-19ος αιώνας)*.

Β'. Δημοσιεύσεις:

1. «Νικόλαος Ζερζούλης (ca. 1710 - 1773) και Petrus van Musschenbroek (1692-1761). Νέα στοιχεία», *Ο Εραμιστής* 23 (2001), σσ. 48-96.
2. *Ρήγα Βελεστινλή, Φυσικής Απάνθισμα δια τους Αγγλίνους και Φιλομαθείς Έλληνες*. Εισαγωγή-Επιμέλεια-Σχόλια (=Ρήγα Βελεστινλή, *Άπαντα τα Σωζόμενα*, Τόμος Β'), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2002.
3. «Ανέκδοτη Επιστολή του Μεθοδίου Ανθρακίτη (ca. 1660-1748) στον Επίσκοπο Βελλάς Φιλάρετο († 1711)», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 36 (2002), σσ. 397-409.
4. «Γεώργιος Σουγδουρής (1645 /7 - 1725): Άγνωστα στοιχεία για τη ζωή, τη διδασκαλία και το φιλοσοφικό του έργο. Μέρος Α'», *Δωδώνη* 31 (2002), σσ. 241-308.
5. «Ψυχή-σώμα στη φιλοσοφική θεώρηση του Βικεντίου Δαμοδού. Μία πρώιμη αξιοποίηση της καρτεσιανής σκέψης», *Πρακτικά ΣΤ' Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου*, Ζάκυνθος 23-27 Σεπτεμβρίου 1997, Τόμος Γ', Αθήνα, 2002, σσ. 9-21.
6. «Μεθόδιος Ανθρακίτης: Εργοβιογραφική ανασυγκρότηση. Ένα άγνωστο φιλοσοφικό «Τετράδιο»: *Η Φυσική*», στο: *Η Λογισύνη του Ανατολικού Ζαγορίου*. Πρακτικά Α' Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου, Ανατολικό Ζαγόρι, 22-24 Ιουνίου 2001, Ιωάννινα, Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου - Τομέας Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 2002, σσ. 69-120.
7. «Παρατηρήσεις στο δημοσιευμένο έργο του Αθανασίου Ψαλίδα (1767-1829). Ανέκδοτα στοιχεία», *Ηπειρωτικά Γράμματα* 3 (2003), σσ. 163-194.
8. «Σύμμικτα περί Αθανασίου Ψαλίδα με βάση το Αρχείο του», *Ο Εραμιστής* 24 (2003), σσ. 202-206.
9. «"Theses Philosophicae, Venetiis, 1681"»: Ένα τεκμήριο φιλοσοφικής διδασκαλίας κατά τον 17ο αιώνα», *Επιστημονική Επετηρίδα της Βελλάς Β'* (2003), σσ. 233-251.
10. «Kants Kategorienlehre im Werk von Athanasios Psalidas», στο: *Eugenios Vulgaris und die Neugriechische Aufklärung in Leipzig*. Beiträge der Konferenz an der Universität Leipzig, Institut für Klassische Philologie, Abteilung Byzantinische und Neugriechische Philologie, vom 16.-18. Oktober 1996. Hrsg., von Günther S. Henrich, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag, 2003, σσ. 55-67.

Γ' Διδακτικό έργο:

1. Προπτυχιακά μαθήματα:

α. Χειμερινό εξάμηνο 2002-2003:

Εισαγωγή στη Φιλοσοφία: *Η περί φύσεως συζήτηση στην ιστορία της φιλοσοφίας*.

β. Θερινό εξάμηνο 2003:

Εισαγωγή στη φιλοσοφία: *Η περί φύσεως συζήτηση στην ιστορία της φιλοσοφίας*.

2. Μεταπτυχιακό φροντιστήριο:

α. Χειμερινό εξάμηνο 2002-2003:

Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία: Πλάτωνος *Συμπόσιον*

β. Θερινό εξάμηνο 2003:

Η Ελληνική Φιλοσοφία και ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός: Η παρουσία της πειραματικής φιλοσοφίας στη Νεοελληνική Σκέψη.

Δ'. Πανεπιστημιακές δραστηριότητες:

1. Μέλος της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων για το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003.
2. Διευθυντής του Εργαστηρίου Ερευνών Νεοελληνικής Φιλοσοφίας.
3. Μέλος της τετραμελούς Επιτροπής της Συγκλήτου για τη Σύνταξη του *Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας* του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
4. Πρόεδρος της Επιτροπής Τυπογραφείου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
5. Επιβλέπων Καθηγητής και μέλος Επιτροπών Διδακτορικών και Μεταπτυχιακών Εργασιών.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΤΥΧΙΟΥΧΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ
ΟΡΚΩΜΟΣΙΑ 29-11-2002

Όνοματεπώνυμο	Ημερομ. εγγραφής	Τρόπος εγγραφής	Βαθμός πτυχίου
1. Αβράμη Σουλτάνα του Πασχάλη	25-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.02
2. Αγγελή Γεωργία του Κίμωνα	25-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.63
3. Αθανασοπούλου Θεοδώρα του Ανδρέα	17-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.62
4. Αλμπανόπουλος Νικόλ. του Αντ.			Λ.Κ. 7.45
5. Ανδρεοπούλου Παναγιώτα του Αθ.	17-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.42
6. Βαβούρα Κων/ντία του Ιωάν.	1-10-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.85
7. Βαρώτσου Θεώνη του Αθαν.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.13
8. Βασιλειάδου Ελένη του Πρόδρ.	18-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.23
9. Βερυκίου Διονυσία του Σωτηρίου	24-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.85
10. Βουζάτου Χριστίνα-Άννα του Σπ.	25-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.02
11. Γαβράς Ευριπίδης του Ιωάννη	15-10-1997	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.92
12. Γεννατά Όλγα του Σπυρίδωνα	1-10-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.08
13. Γερμενή Ευδοκία του Αναστ.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.06
14. Γεωργίου Κυπρούλα του Κώστα	5-10-1998	Εξετ. Κυπρίων	Λ.Κ. 6.83
15. Γιαννακοπούλου Σταυρ. του Ιωαν.	25-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.10
16. Γιαννέλου Αθηνά του Δημητρίου	18-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.62
17. Γιάννουρου Ελένη του Ανδρέα	9-10-1998	Εξετ. Κυπρίων	Λ.Κ. 6.77
18. Γούλας Δημήτριος του Λάμπρου	30-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.52
19. Γρετσίστας Θεόδωρος			Λ.Κ. 7.45
20. Ζάχου Μαρία του Αθανασίου	29-10-1998	Εξετ. Ομογεν.	Λ.Κ. 8.33
21. Ζώμπου Ζωή του Σπυρίδωνα	21-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.12
22. Θανοπούλου Αθανασία του Δημ.	21-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.31
23. Θεοδωράκου Ελβίρα του Πέτρου	16-10-1997	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.63
24. Ιωσηφίδου Μαρία του Νικόδημου	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.25
25. Κακολύρη Αικατερίνη του Νικ.	18-9-1998	Γ.Ε.	Α. 8.6
26. Καρέτσου Διονυσία του Χρήστου	21-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.75
27. Καρύδα Πετρούσα του Απόστολου	29-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.45
28. Καστή Μαρίνα του Ιωάν.			
29. Κεφάλια Αναστασία			Κ. 8.26
30. Κιοσσέ Χρυσή του Αποστόλου	25-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.79
31. Κόιου Μαρία			Κ. 6.19
32. Κοντού Μαρία του Δημητρίου	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.27
33. Κουτσουκτώνη Αθηνά-Κυρ. του Ευστρατίου			Λ.Κ. 7.14

Όνοματεπώνυμο	Ημερομ. εγγραφής	Τρόπος εγγραφής	Βαθμός πτυχίου
34. Κρασαδάκη Ελένη του Ηλία	22-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.31
35. Κουτσικουρή Ευαγγελία του Λάμ.	21-10-1997	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.69
36. Κριτσιμά Όλγα του Αναστ.	23-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.87
37. Λάγιου Αλεξάνδρα του Δημ.	22-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.86
38. Λιουδάκη Ελένη του Βασ.	16-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.60
39. Λουκούμη Ασημούλα του Γεωρ.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.23
40. Μαλλινάκη Φωτεινή του Ελευθ.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.71
41. Μαντά Στυλιανή του Ηλία	29-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.42
42. Μαραγιάννη Ελένη του Αθαν.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.69
43. Μαστρογιάννη Αθανασία του Γεωρ.	30-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.63
44. Μαυρομάτη Άννα του Γεωρ.	24-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.23
45. Μπακούλα Ευαγγελία του Άγγ.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.88
46. Μπέλλου Ελένη του Σταματίου	21-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.31
47. Μπιλάλη Άννα			Λ.Κ. 7.86
48. Μπρούμου Γερασιμούλα του Δημ.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.98
49. Νατσιάβα Σοφία του Σπυρ.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.33
50. Οικονομοπούλου Κων. του Φωτ.	25-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.60
51. Πανουτσοπούλου Ελένη			Λ.Κ. 6.81
52. Παντελέων Δήμητρα του Παύλ.- Σπυρίδωνα	24-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.40
53. Πασχαλίδου Παναγιώτα του Αν.	16-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.35
54. Πιλάτη Αναστασία του Αποστ.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.12
55. Πρέντζας Ελευθέριος			Κ. 6.08
56. Ραπακούσης Απόστολος του Λεων.	21-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.98
57. Ρίζου Ελένη του Νικολάου	18-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.27
58. Σάββα Παρασκευή του Κων.	23-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.90
59. Σαράκη Ιωάννα			Λ.Κ. 6.64
60. Σαρρή Μηχαηλίνα του Νικ.	29-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.23
61. Σουνίτου Χρυσούλα του Ιωάν.	18-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.52
62. Σωζοπούλου Μαρία του Ιωάν.	24-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.29
63. Ταμπούρλου Ευγενία του Παν.	1-10-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.13
64. Τραχίλης Ιωάννης του Βασ.	25-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.08
65. Τσιαμάλου Ευαγγελία του Αλεξ.	22-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.46
66. Τσιάνα Γλυκερία του Μενελάου	29-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.42
67. Τσακανίκα Μαργαρίτα του Παν.	16-10-1997	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.96
68. Τσίκλου Ειρήνη του Ιωάννου	25-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7
69. Φαρμακίδου Ζωή του Παναγ.	15-10-1997	Εξετ. Ομογ.	Κ. 6.44
70. Φιλιππάτου Κων/να του Σωκ.	21-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.88
71. Φούφας Κων/νος			Κ. 6.31
72. Φράγκου Νίκη του Νικολάου	23-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.17
73. Χαλκιοπούλου Χριστίνα του Νικ.	2-10-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.85
74. Χατζηκωνσταντίνου Σωτηρία του Αναστασίου	22-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.13
75. Χατζηνικολάου Γεωργία του Γεωρ.	16-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.57
76. Χριστοδούλου Γεωργία του Κων.	21-10-1997	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.52
77. Χριστοπούλου Αθηνά του Νικ.	17-10-1997	Εξετ. Ομογ.	Λ.Κ. 6.81

ΟΡΚΩΜΟΣΙΑ 10-1-2003

Όνοματεπώνυμο	Ημερομ. εγγραφής	Τρόπος εγγραφής	Βαθμός πτυχίου
78. Καγγελάρη Ροδούλα - Ηδύλη- Θεοδώρα του Φωτίου			Λ.Κ. 6,80

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ

ΟΡΚΩΜΟΣΙΑ 11-4-2003

79. Αγγελάκη Ελένη του Ηρακλή	18-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.25
80. Γεωργίου Εύα του Γεωργίου	1998	Γ.Ε.	Κ. 6
81. Γκλάβα Μαρία του Γεωργίου	23-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.81
82. Δεμερτζή Ελευθερία του Αποστ.	25-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.44
83. Ζαχαρίου Μαρία του Ανδρέα	5-10-1998	Γ.Ε.	Κ. 6.23
84. Ιωάννου Ελευθερία του Θεοδώρου	6-10-1998	Εξετ. Κυπρίων	Λ.Κ. 6.65
85. Κουβάτσου Κασσάνδρα του Ηλία	20-10-1997	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.31
86. Λάμπρη Κων/να του Νικολάου	23-9-1998	Γ.Ε.	Κ. 6.44
87. Νικολάου Αφροδίτη του Πέτρου	5-10-1998	Εξετ. Κυπρίων	Κ. 6.44
88. Νικολοπούλου Χριστίνα του Κων.	23-12-1998	Μετεγγραφή	Λ.Κ. 7.58
89. Ξυλοφόρου Φωτεινή του Χαρίλ.	1-10-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.92
90. Πανούλα Χριστίνα του Ευάγγελ.	1-3-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.84
91. Παπαευσταθίου Σταματία του Ευαγ.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.19
92. Παπαζήση Αλεξάνδρα του Νικ.	24-10-1998	Εξετ. Ομογεν.	Λ.Κ. 6.94
93. Παυλίδου Ελπίς του Βασιλείου	20-10-1997	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.40
94. Σαρρή Βασιλική του Κων/νου	8-3-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.93
95. Σούρλου Ευλαμπία του Σπυρ.	17-9-1998	Γ.Ε.	Κ. 6.53
96. Σταματιάδης Αλέξανδρος του Σωτ.	22-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.79
97. Στύλου Χρυσούλα του Κων/νου	29-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.00
98. Τσάπρα Χριστίνα του Βασιλείου	15-10-1997	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.00
99. Τσέπη Μαρίνα του Παναγιώτη	23-10-1998	Εξετ. Ομογεν.	Λ.Κ. 6.79
100. Φωτεινού Αγγελική του Θεοδ.	31-3-1992	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.00

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΟΥΛΙΟΥ

ΟΡΚΩΜΟΣΙΑ 25-7-2003

101. Αγγέλης Ιωάννης του Γεωργίου	28-2-2000	Κατατακτήριες	Λ.Κ. 7.80
102. Αλεξογιάννη Χρυσούλα του Χρηστ.	28-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.47
103. Ανδρέου Φίλιππος του Βασιλείου	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.18
104. Αντωνίου Ελένη του Ιωάννου	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.60
105. Αρβανίτου Μαρία του Χαραλ.	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.20
106. Βρακατσέλη Γεωργία του Δημ.	7-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.95
107. Γαργούτα Αγγελική του Σταύρου	29-10-1998	Εξετ. Ομογεν.	Λ.Κ. 6.58
108. Γεωργακίδου Μαρία του Χρήστ.	15-10-1997	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.60
109. Γιαννού Ρούσσα του Ευαγγέλου	29-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.68
110. Γιατσιάκη Παγώνα του Παύλου	30-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.16

Ο ὄ ν ο μ α τ ε π ῶ ν υ μ ο

	Ημερομ. εγγραφής	Τρόπος εγγραφής	Βαθμίες πτυχίου
154. Μπίκα Χρυσή του Γεωργίου	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.60
155. Μπιλαντέρη Μαρία του Νικ.	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.64
156. Μπράτσου Ανδριάνα του Ευθ.	10-11-1998	Λόγοι Υγείας	Κ. 6.37
157. Μπουρδούνη Μαρίνα του Ανδ.	29-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.31
158. Ναζαρετιάν Ελισάβετ του Βαρτάν	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.83
159. Νικολαΐδη Κων/να του Νικ.	30-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.52
160. Νικολαΐδου Στέλλα του Γεωργίου	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.81
161. Ντούλα Θεοδώρα του Αθαν.	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.10
162. Παλιεράκη Καλλιόπη του Αντ.	6-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.12
163. Παναγιώτου Αγλαΐα του Γεωρ.	21-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.62
164. Παντελιά Γεωργία-Μαρία του Εμ.	30-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.08
165. Παπαδοπούλου Βατα του Σπυρ.	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.06
166. Παπαϊωάννου Βασιλική του Δημ.	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.94
167. Παπαπαναγιώτου Νικολέττα του Γ.	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.18
168. Πισκιλίδης Ιωάννης του Αθαν.	29-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.16
169. Ρηγάλου Χάιδω του Ιωάννου	30-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.79
170. Σάφη Μαρία του Διονυσίου	20-12-1999	Μετεγγραφή	Λ.Κ. 6.95
171. Σεργίου Σταυρούλα του Κυριάκου	13-10-1999	Εξετ. Κυπρίων	Λ.Κ. 6.85
172. Σκαμπαρδώνη Ουρ. του Χαραλ.	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.02
173. Σκανδάλης Αθανάσιος του Δημ.	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.89
174. Σκαργιώτη Παναγιώτα του Μάνθου	1-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.60
175. Στεργιάρα Αθηνά του Κων/νου	20-12-1999	Μετεγγραφή	Λ.Κ. 7
176. Τζαφέρη Αναστασία του Ιωάν.	1-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.79
177. Τζήκα Τριανταφυλλιά του Βαίου	28-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.31
178. Τούλης Ευάγγελος του Ευαγ.	25-2-2000	Κ.Ε.	Λ.Κ. 7.35
179. Τριανταφυλλίδου Ελισάβετ τ. Λεων.	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.98
180. Τσαμπάνη Μαρία του Αντωνίου	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.19
181. Τσακανίκα Σταυρούλα του Δημ.	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.27
182. Τσεπραηλίδου Σοφία του Δημ.	27-3-1997	Μετεγγραφή	Κ. 6.36
183. Τσίγκου Γαρυφάλω του Λουκά	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.33
184. Τσίνα Αθανασία-Μαρία του Κων.	5-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.94
185. Τσίνη Αννούλα του Λεωνίδα	29-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.31
186. Τατσικά Αικατερίνη του Χρήστου	5-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.83
187. Φιδάντση Μαγδαλινή του Ιωάν.	2-10-1998	Εξετ. Ομογεν.	Κ. 6.45
188. Φίσση Μαρία του Αλεξάνδρου	6-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.45
189. Φωτάκη Αγαθή του Γεωργίου	23-10-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.63
190. Φωτίκα Αικατερίνη του Δημ.	15-11-1985	Κατακτήριες	Λ.Κ. 6.64
191. Χασάπη Ευστρατία του Σπυρ.	29-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8
192. Χατζηβασιλειάδου Αριστέα του Γεωρ.	1-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.68
193. Χατζηφλουρέντζου Καλλιόπη του Ανδρέα	13-10-1999	Εξετ. Κυπρίων	Λ.Κ. 6.95
194. Χριστοφόρου Έλενα του Νίκου	12-10-1999	Εξετ. Κυπρίων	Κ. 6.35

Όνοματεπώνυμο	Ημερομ. εγγραφής	Τρόπος εγγραφής	Βαθμός πτυχίου
111. Γκίκα Σταματίνα του Νικ.	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.81
112. Γκλάβα Άννα του Ιωάννου	28-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.77
113. Γουρναροπούλου Ουρανία του Νικ.	30-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.91
114. Γρηγορίου Άντρη του Κων/νου	12-10-1999	Εξ.ετ. Κυπρίων	Λ.Κ. 6.83
115. Δεληγεωργοπούλου Λαμπρινή του Β.	5-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.66
116. Δημητρακοπούλου Γεωργία του Γ.	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.41
117. Δήμου Σοφία του Ιωάννου	29-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.93
118. Δούκα Αικατερίνα του Ευαγ.	1-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.48
119. Ελευθερίου Μαρία του Νικ.	28-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.73
120. Ευθυμίου Χαρά του Χριστάκη	13-10-1999	Εξ.ετ. Κυπρίων	Λ.Κ. 6.79
121. Ζαγκώτη Ισμήνη του Κων/νου	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.95
122. Ζιάκκα Αικατερίνη του Χρήστου	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.98
123. Ηλία Αγγελική του Δημητρίου	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.22
124. Ιτούδη Ζαχαρούλα του Εμμ.	2-11-1998	Εξ.ετ. Ομογεν.	Λ.Κ. 6.91
125. Καζακλάρη Ελένη του Δημητρίου	1-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.04
126. Καλίτσα Νικολέττα του Κων/νου	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.81
127. Καλλιανιώτη Αγγελική του Γρ.	17-12-1999	Μετεγγραφή	Α. 8.81
128. Καππάτος Ιωάννης του Διον-Αρισ.	29-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.66
129. Κάραλη Ουρανία-Επιστήμη του Δημητρίου	22-9-1998	Γ.Ε.	Κ. 6.48
130. Καρατσου Αικατερίνη του Δημ.	1-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.23
131. Καταρτζή Ευγενία του Στεφάνου	4-10-1999	Γ.Ε.	Α. 8.62
132. Καφούρου Μαρίνα του Ιωάννου	28-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.16
133. Κοντογεωργίου-Νικολόγλου Ελένη-Μαρία του Ευριπίδη	30-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.37
134. Κουτιμήσης Βασίλειος του Παν.	28-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.64
135. Κρόκου Ελένη του Λάμπρου	30-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.58
136. Κρομμύδα Χρυσούλα του Στυλ.	20-12-1999	Μετεγγραφή	Λ.Κ. 7.16
137. Κυριλλίδου Μαρία του Γεωργ.	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.45
138. Κωνσταντοπούλου Μαριάννα του Αθ.	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.37
139. Κωνσταντίνου Κωνσταντία του Αντ'	14-10-1999	Εξ.ετ. Κυπρίων	Λ.Κ. 6.79
140. Λάμπρου Ευαγγελία του Σπυρ.	28-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.16
141. Λαρίου Λεοντίνη του Ιωαν.	29-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.14
142. Λιβάρδα Γεωργία του Αποστ.	5-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.08
143. Μαππούρα Γεωργία του Χρίστ.	13-10-1999	Εξ.ετ. Κυπρίων	Λ.Κ. 6.73
144. Μάρα Γεωργία του Αντωνίου	19-10-1999	Εξ.ετ. Κυπρίων	Λ.Κ. 6.87
145. Μαρκάκη Αριστέα του Εμμαν.	27-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.75
146. Μάτσια Αλκήμη του Κων/νου	28-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 6.89
147. Μητσάκου Αλίκη του Δημητρίου	23-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.29
148. Μιμίδα Χρυσούλα του Ιωάννου	5-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.02
149. Μόσχου Χρυσούλα του Σπυρ.	30-9-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.47
150. Μουρελάτου Φωτεινή του Ευθ.	4-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.83
151. Μουσδράκα Κων/να του Γεωρ.	1-10-1999	Γ.Ε.	Λ.Κ. 8.18
152. Μπαχούρου Θεοδώρα του Ιωάν.	22-12-1998	Μετεγγραφή	Λ.Κ. 7.58
153. Μπεθάνη Ελένη του Δημ.	24-9-1998	Γ.Ε.	Λ.Κ. 7.20

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΑΝΤΑΛΛΑΣΣΕΤΑΙ
ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΔΩΔΩΝΗΣ

Periodicals exchanged with third part of *Dodoni*

1. *Aquinas* (Città del Vaticano, Italia)
2. *Ancient Philosophy* (Pittsburgh, U.S.A.)
3. *Canadian Philosophical Review* (Edmonton, Alberta)
4. *Communication and Cognition* (Ghent, Belgium)
5. *Critica Revista Hispanoamericana de Filosofia* (México, México)
6. *Education Studies* (Florida, U.S.A.)
7. *Etyka* (Warszawa, Polska)
8. *Filosofia Oggi* (Genova, Italia)
9. *Indian Philosophical Quarterly* (Poona, India)
10. *Journal of Aesthetic Education* (Urbana, Ill., U.S.A.)
11. *Journal of Thought* (Oklahoma, U.S.A.)
12. *Methodology and Science* (Haarlem, Netherlands)
13. *Pensamiento* (Madrid, Espana)
14. *Philosophica* (Gent, België)
15. *Philosophy and Social Action* (New Delhi, India)
16. *Philosophy in Science* (Tuscon, Arizona, U.S.A.)

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Εκδότης: Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας
της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

*Κεντρική
διάθεση:* Γραφείο Δημοσιευμάτων Πανεπιστημίου Ιωαννίνων,
Πανεπιστημιούπολη (Δουρούτη), Ιωάννινα 45 110
Τηλ. 2651097122

*Συντακτική
Επιτροπή:* Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος, Τομέας Φιλοσοφίας
Μαίρη Αποστόλου, Τομέας Παιδαγωγικής
Αγγελική Παλαιολόγου, Τομέας Ψυχολογίας

*Γραμματεία
Συντακτικής
Επιτροπής:* Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος, Τομέας Φιλοσοφίας
Ιωάννινα 45 110 - τηλ. 2651095659

Τυπογραφείο: Ιωσήφ Γκούρα, Δωδώνης 23, τηλ. 2651033598
45 221 Ιωάννινα

Στοιχειοθέτης: Θεόδωρος Κατούνιας, τηλ. 2651023675

